

CIGÁNYFÚRÓ

KISEBREGSZELLEMI MŰVÉSZETI ÉS KÖZÉRZETI FOLYÓIRAT

Mikszáth Kálmán

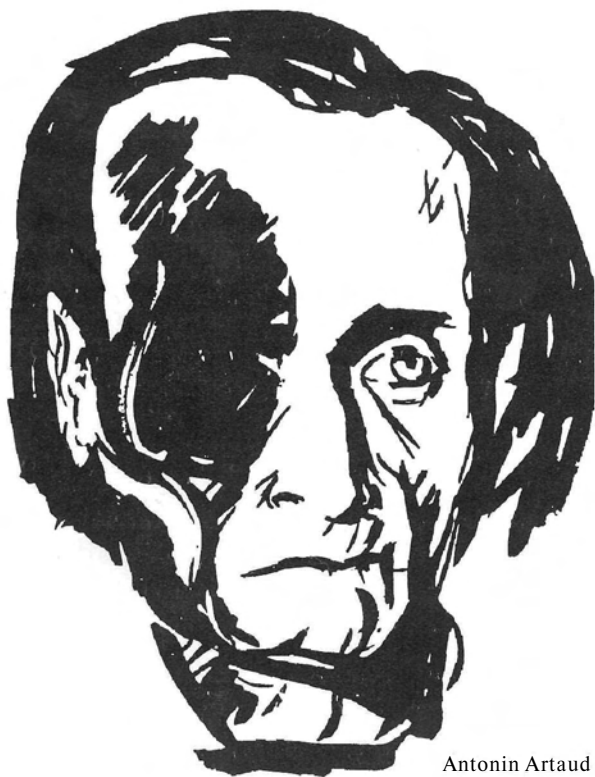
HOGYAN KELL BÁNNI A VÁLASZTÓKKAL?

Az asszonyoknak kezét csókol az ember, de egyiknek sem udvarol. A miniszterekről fumigatíve beszél otthon és fenyegetődzik, hogy csak ezt merje tenni egyik vagy másik, ő akkor ellene fog szavazni. Ez örökké imponál a választóknak. A főemberek nevenapjára üdvözlő sürgönyt küldjön. A választási elnök gyerekeinek egy-egy barackot el ne felejtessen nyomni a fejükre. Egy disznótorra minden évben elmenjen. A képviselő mindennap korán keljen, hogy a „Budapesti Közlöny”-t átolvassa, s ha van benne valami kerületbeli kinevezés, azonnal értesítse az illetőt táviratilag, hogy abban a gyanúban legyen holtig, mintha neki is köze volna a kinevezéshez. Minden új képviselőnek föl kell állítani otthon tervbe egy leendő minisztert a belső barátjaiból, olyant, kiről meg van győződve, hogy soha sem lesz azzá, s ennek budgetjéből építeni légvárakat a választók számára ilyenformán:

Most nehéz viszonyok vannak. Elhanyagolnak bennünket. De ez nem sokáig tart... a mikor az én tisztelt barátom (itt az illető képviselő vezető- és keresztnéve következik) veszi át (itt a tárca neve következik). Már megígérték neki. Bizonyos. Csak az időpontot nem lehet tudni. A t. barátom határozott ígérését bírom, hogy első sorban (s itt következnek a kerületnek minden kívánsága) ezeket veszi programjába.

A választók két három cikluson át rendszeresen türelmesen megvárják az illető jó pajtás miniszterségét, mely csodálatos konfliktusok miatt mindig küszöbön van, de mindig elodázdódik. Mert a választó olyan kétlábu, tollas lény, akinek a „várakozás” a tápláléka. Más ember akkor nyugtalan, ha valamit vár. A választó akkor kezd nyugtalanodni, mikor már semmit se vár.

Pesti Hirlap, 1887. október 10.

Antonin Artaud

„Míg a leszakadt rétegek egyes kulaiói a kultúrának adnak elméleti elsőbbséget, mások az osztályt részesítik előnyben...” (S. S.)

SZERZŐINK:

Acsády Judit
Antal István
Antonin Artaud
Balogh Attila
Ember Judit
Endrődi Szabó Ernő
Eörsi István
Gabriel García Márquez
Györgydeák György
Ladik Katalin
Petri György
Aparna Rao
Székács Vera
Tamás Amaryllis

SZEMELVÉNYEK:

„...Egy kis béremelés, valamivel rövidebb munkaidő: / ez kell a melósnak. Néha, persze, mint / például '56-ban bedühödik, és szétveri a Rendszert.”

„...annyi bizonyos, hogy a mi kis kapitalista transzformációnk elviselhetetlenül züllött formák közt megy végbe. A diadalmas adatok ... a visszájára fordulnak, ha az emberek azt érzik, hogy nem gazdasági kényszerek miatt ... szegényednek, sőt nyomorodnak el, hanem kormánypárti funkcionáriusok által támogatott szemérmetlen nyerészkedők korlátlan étvágyának áldozatai.”

„...Láttam kretén királyfikát kedvezményes nyugdíjon, és láttam öreg nyelvtanármat Mackó sajtót lopni.”

A New York-i Modern Művészeti Múzeum papírra rajzolt műveinek gyűjteményes kiállításával tisztelgett tavaly a száz éve született *Antonin Artaud* előtt.

Ha valaki bolyong egy ideig az elsősorban színészként és színházcsinálóként, színházi teoretikusként ismert zseni rajzai között, a megdöbbenés és iszonyat, aszánakozás és szégyen élménye, hangulata ejti rabul. Pirult arccal és beborult lélekkel csetlik és botlik kényszeresen a sima és kockás papírlapokra és fecnikre rajzolt, szerkesztett fantáziaravatok előtt, és úgy érzi mindvégig: illetéktelen. Olyasmit kutat, próbál megfejteni, amit meg se érinthetne a szemével.

Ha megfelel az igazságnak, hogy képeink, a képek enkeresésünk kivetítései, akkor Artaud esetében százszorosan így van ez. Képei látványba olvadt vallomások arról, ahogy a személy önmaga keresésébe belebetegszik, beleolvad, belevész, hogy küzd, küszködik a megmaradás szalmaszálaiért, miközben éppen a keresés részeként a szenvedő megismerés kényszereként égeti fel és el a szálakat maga körül és magában, ott benn. Ahogy az ember, ki sokkal több, mint művész, szenvedve tűri és gyötri magát, mert a képlátomásokba gyúrt énje helyén kancsal és talányos énválaszok és felhívások kényszerítik, küldik az új kivetítések felé, abból az én fájdalma és az én helyének a fájdalma egyaránt eleméntáris iszonyattal vonyít, ahogy csak a reménytelen létküzelemben tud vonyítani az identitástól csupaszon maradt elemi lény. Már az állat fájdalma és szűkölése is artikuláltabb, mint az övé. Még a papucsállatkának is több énbizalma és öntudata van.

Blikfangos életdarák és szlogenművészek korszakában, a fogyasztói műtermékek és kultúrpari szolgáltatók evitalánca idején, furcsa, idegen és értelmetlen, beteges(!) dolognak tűnik, hogy valaki, egy karizmatikus művész eltűnt vagy meg nem lelhető éntudatának, személylényének felkutatásán, megismerésén kínlódik és kérődzik, ahelyett, hogy viháncolna és kurjongatna örömeiben, hogy végre elveszett. Lehet popsikenőcssimaságú, nagykörúti dramolettek fordulatain vinnyogni, mint a sajtgyári csapda vasfogai közé szorult egér. Forog a szerencsekerék, s elhisszük, hogy rajtunk múlik legkevésbé, hogy a csődtáblánál vagy a nagyszüretnél gyullad majd ki villogva az elektronikus műanyagmutató. A kutató korszakát a mutatóé váltotta fel. Nem az újdonság és a felismerés, hanem a maradék fogyasztása, a gyorskapkodó kanáltánc az érdem. Az ostobaság és felelőtlenység diadalának idején értelmetlen szenvelgés, ha valaki sorsjegy helyett egyre csak a maga képét kaparja.

„*Rajzaim nem rajzok, hanem dokumentumok. Nézd meg őket, és megérted, hogy mi folyik belül.*” Ötvenéves volt Artaud, amikor 1946 áprilisában rajzai magyarázatául írta ezeket a sorokat. Két évvel a földi életét lezáró halál előtt, ugyanakkor

ennek a százéves periódusnak a felező vonalán. Nem lehet azt mondani rá, hogy rajzolóművész volt, és őszintén szólva, nem hiszem, hogy efféle titulusra vágyott. Nem hiszem, hogy amikor rajzolni kezdett, amikor kikívánkoztak belőle a képek és az indulatok, amikor a végükre akart járni, hogy magukba zárják, és maguk alá teperjék, bármiféle társadalmi titulus vagy rang a vágya tárgya lehetett volna-e. Artaud képei egy beteg ember képei, aki nem látja ezt, maga is beteg. Ezért fészengünk műveit nézve, és érezzük, hogy jelenlétünk, ha fogyasztjuk őt, undorító. És ki nem fogyasztja őt, ha még ebben a végső helyzetben is a másakra, a másik kínjára kíváncsi, és nem a maga képet kapja ceruza- vagy lélekvégen, nem abba töri, roncsolja és építi bele magát? Androgün énünk Kőműves Kelemennéjét nézi az örülettel megrettenve a bennünk élő Kőműves Kelemen, amikor a magunk képe még utolsót sejlík, kitűnve a semmibe, hogy szabadulásként elénk tűnjön az a pokol, amibe Antonin Artaud ette bele magát.

Láttam márskizofrének által létrehozott, nagyformátumú képeket. Artaudnál is képbe, képpé ékelődnek a gyémántkő stigmák, helyük és szaporodásuk jól mutatja, ahogy a rajzoló kéz mögött az emberben hullámszik, kitisztul, majd és újra elburjánzik a félelem, az öngyötrődés, a rettenetes baj. Elképesztő ez a hullámszik – és már szégyellem a szót. Hónap telik, s már váltja egymást a tisztaság és a pokol. Tárgyként, evidenciaként csillan meg, ami tiszta, amit elénk s elé vagy oda bemosott a folyamat, és az örületerdő tör elő, amikor rossz a periódus, rossz a pillanat. Ezek a rajzok tényleg dokumentumok. Tudniillik Artaud úgy rajzol, mint a másoló, aki pauszt vagy zsírpapírt tesz a lemásolandó kép elé, s az átlátzó felületre rámásolja, ráköveti az alsó (itt: belső) vonalakat. A kép, amit rajzol, benne teljesen kész, katatón mozdulatlanásban áll, kirajzolásra vár, így szabadulhat meg tőle a rajzoló, de sajnos – és ez a betegség, vagy annak második lépésös, művészt gyilkoló fázisa –, amikor az azonos külső kép elkészül, élni kezd, és elmozdul, kivetíti Artaud lelkébe és szemébe magát, vagy tükörként vetíti önmagába vissza Artaud-t, és kezdődik minden újra, csak kimerültebben, nyomorultabban, előlről. Még keményebben hajt a kényszer előre, s bár kristálytiszt és evidens néhány megtisztult stigma, a rendszer szaggatottan zakatol, s a régiekkel rengetegnyi új stigma támad, mint a had.

Nem találni a fehér zászlót, s felmutatása vereség; kép képbe fordul, sodródik, török, eltörik a rajzoló, JAJ, MAMA, FÁJ. Mama vagy anya – melyik a melegebb?

A képeken rengeteg az írott szöveg, az interpretáció, dehat ez „természetes”, s a tör, kerékbe tört forma, kasza, elveszett végtag, átszakadt papír és túl vékony nyak, gondolom, ez is. A merev, vékony nyakak, a kidolgozott fejek alatt, mint gyerekek bábjátékaiban a testet adó fakanál. Valamelyik irányból mindig deformált (vagy vastagabb) a nyak. A kiugró ádamcsutka teszi, vagy az egyszerűen elhelyezett fény, a fokozott támasztás igénye, vagy ilyenek vagyunk? Nem tudhatom, mit látott Artaud.

Antal István

MARX

Ó, Marx Károly! Te szerencsédén hülye!
 Mely igaz rád a szólás: ha egy zsidó okos,
 akkor nagyon okos, ha meg hülye, akkor
 nagyon hülye. Te hibrid voltál:
 a hülyeséggig okos, az okosságig hülye;
 az egyik jött a másikkból, a másik meg az egyikből.
 Míg Te a Tőkédén töketlenkedtél,
 a prolik zömükben Bernsteinhez húztak,
 szartak a világforradalmadra.
 Egy kis béremelés, valamivel rövidebb munkaidő:
 ez kell a melósoknak. Néha, persze, mint
 például '56-ban bedühödik, és szétveri a Rendszert.
 De ehhez nem kell neki világtörténelmi menetrend,
 nem megafon bömböli: „az 56-os vágányról
 forradalom indul, kérjük az elvtársakat, vigyázzanak!”
 Aztán jött Csermanek, a fiumei fattyú,
 a törvénytelen felnőtt, a strici, ahogyan becézték:
 „a Párt fasza”. Gondolom, szívesen
 viselt volna tornyos hárét, csak hát,
 ugye, a pártfegyelem... És milyen primitív
 állat vala: diktátor, aki a krumplipaprikást szereti,
 nem a bélszínt, izlése sem volt.
 No de vissza hozzád, Karcsi: mennyi elmeél
 köszörszültegett újra meg újra. Hát az meg,
 hogy kitaláltad, hogy a zsidók nem zsidók.
 „Emancipáltad” a zsidókat önnön zsidóságuk alól.
 Mégis, mit gondoltál, hogy téged minek néznek?
 Teutonnak? Svábnak? Internacinak?
 (Olyan egyébként nincs.) Egyébként?
 Egyébként minden stimmelt volna, ha nem
 szenvedtél volna abban tévhitben, miszerint,
 J. A.-val szólva, „a munkabér a munkaerő
 ára”. Erről szó sincs. Egyfelől nem lehet
 kiszámítani a munkaerő árát (jelentős eltérés
 van Németország és Kína között), másfelől
 lángelméd (mert az voltál!) pislákolni kezdett,
 amikor az a képtelenség jutott eszedbe,
 hogy a gazdaságszükségletioldala definiál-
 ható. Gondolj bele! Feltéve, de meg nem engedve,
 buzi vagyok. Akkor sok kölnit és körömlakkot
 használok. Vagy alkoholista: akkor a táplálékra
 fordítható jövedelmemet vodkára konvertálok.
 Szóval, Shakespeare-t parafrazeálva: „Mely dicső
 ész bomla össze itten?”

Elvtársi üdvözléssel

Petri György

Aparna Rao

NOMÁD CSOPORTOK NYUGAT-, KÖZÉP- ÉS DÉL-ÁZSIÁBAN

„Indiában és más országokban számos törzsnél mutat-
hatók ki cigányokkal való hasonlatosságok” – írta már
1875-ben *Paul Bataillard* – jelentős orientalista és „cigány-
kutató”. Csaknem egészen napjainkig próbálták a szerzők
bizonyítani, hogy mindenekelőtt az Észak-Afrikában és
Indiában élő különböző nomád csoportok – akik sem pász-
torok sem pedig gyűjtögető vadászok nem voltak – mege-
gyeznek, illetve rokonok az Európában cigányokként szá-
mon tartott csoportokkal. Az egyes csoportok közötti
kulturális különbségeket belekényszerítették abba a már
eleve meglehetősen pontatlan és homályos képbe, ami az
európai cigányokról kialakult.

Ezek a próbálkozások háromféle képpen történtek.

1. Szavakat és kifejezéseket gyűjtöttek össze, amiket
azután összehasonlítottak a romanés szókincsével. Ezen-
közben nem ritkán állapítottak meg azonosságokat, ha-
sonlóságokat.

2. Az elnevezéseket, amikkel a helyi lakosság illetve
ezeket a csoportokat, összehasonlították az európai ci-
gányok elnevezéseivel, így vonva párhuzamot közöttük.

3. Ezen csoportok mesterségeit, foglalatosságait össze-
hasonlították a cigányokéival. Önkényesen felsoroltak
bizonyos jegyeket, mint például az asszonyok színes ruhái,
azt, hogy tolvajok hírében állnak. Ezeket a kritériumokat
azután egyenes összefüggésbe hozták olyan adalékokkal,
amiket az európai cigányokról tudtak vagy tudni véltek.

Így alakult ki a legkülönbözőbb csoportok teljesen
tudománytalan egymáshoz rendelése, ami ahhoz vezetett,
hogy ezeket a csoportokat egyszerűen az adott tájegység
cigányainak tekintették (Az egyik legdurvább ilyen jellegű
eset Armand-tól és Vaysriére-től a jemeni akhdamok
megítélése. Így jöhettek létre – ahogyan Bataillard írja – tel-
jesen terméketlen tudományos kijelentések. Ez a később-
iekben gyakran vezetett oda, hogy ezek a csoportok
egyszerűen kriminálisoknak lettek deklarálva, akik kép-
telenek a társadalomba integrálódni. Különösen a gyar-
mati Indiában volt ez így, ahol számos csoportot „criminal
tribes”-ként tartottak számon. A legtöbb szerzőt – akik
ezeket a csoportokat jellemezték – nem csupán a saját
megcsontosodott előítélete vezette. Elképzeléseiket a

helyi lakosság kijelentései erősítették meg, akik ugyan-
csak előítélettel viseltettek ezen csoportok tagjai iránt.
Ennek az volt az oka, hogy a többséggel szemben ők mar-
ginális helyzetben voltak, mivel olyan tevékenységgel ke-
resték a kenyerüket, amit a többiek lenéztek. Ezt példáz-
za Halliday írása a tahtacokról, akik vándorló favágóként
és fakereskedőként élnek Törökországban. „Néhányuk
nomád szokásai és a tény miszerint az ortodox sunni la-
kosság rossz muzulmánoknak tartja őket, gyakran vezetett
ahhoz, hogy a vándorló nomádok megtevesztőleg az igazi
cigányok szerepében léptek föl, illetve identitásukat
megkísérelték a cigányokéval azonosítani.”

A alábbiakban azt a három kritériumot vizsgálom,
amelyek alapján az európai cigányság és ezen csoportok
közötti kapcsolatot megpróbálták bizonyítani – az afga-
nisztáni ghorbatok példáján, akik között 1975–1978
folyamándolgoztam.

NYELV

Ezeknek a nomád csoportoknak csaknem mindegyike
olyan nyelvi kommunikációs formákat használt – és több-
nyire használ ma is – amelyek a kívülállók számára nem
vagy csupán részben érthetőek. Ennek a nyelvi elszige-
telődésnek a következő formáit különböztethetjük meg.

- Az „idegen” származású csoport beszéli az „új hazá-
ja” nyelvét, ugyanakkor nem adja fel az anyanyelvét. Ez a
jelenség leginkább Indiában és Pakisztánban figyelhető
meg. Így például az *ahikuntikayák* Sri Lankán egymás
között egy *telegu* dialektust beszélnek, holott a tanult és a
helyi lakosság nyelvét, a *szingalézt* is értik és beszélnek.

- Ha a csoport nyelve a helyi lakosság nyelvével mege-
gyezik, illetve attól csupán kis mértékben tér el – tehát a
többiek is megértik –, olyankor az adott nyelven belül
térnek át egy másik nyelvi síkra. Ez lehet dialektus, táj-
nyelv, specifikus zsargon stb. Erre az esetre példa az afga-
nisztáni *ghorbatok* „*qazulagi*”-ja (Rao, 1982), az arab *nava-
rok* „*nuri*”-ja (Macalister 1909, Littman, 1920) és a
beluhisztáni sarmastárok „*mokri*”-ja (Bray, 1911).

- A kívülállók nyelvi elhatárolását az úgynevezett
művi nyelvek használata is lehetővé teszi. Ezek nyelv-
tanilag nem térnek el az adott tájegység domiáns nyelvétől,
lexikális és szemantikai – tehát szókincs és jelentés-
tani – szempontból azonban olyannyira különböznek,

hogy e csoporton kívüliek számára lehetetlen a titkos nyelv kódjait értelmezni.

A művi nyelvek közé tartozik többek között az afganisztáni *sheikh mohammadi*, „*adurgari*”-ja (Olsen, 1977), az egyiptomi *ghagarok* „*sim*”-je (Kremer, 1863) – akik egymás között arabul beszélnek, arabok jelenlétében azonban simre váltanak –, valamint az iráni *lutok* idiómái, akik a perzsa szavak bizonyos mással- és magánhangzóit más hangzókra cserélik, így téve a nyelvet az irániak számára érthetlenné.

Ezen közösségi megegyezés szerint létrejött titkos nyelvek szókincse különböző származású szavakból tevődik össze. A „donor nyelvek”, illetve ezek egyike gyakran a romanés, mint például Németországban a yenishek esetében (Lerch, 1981). Közép-Keleten a titkos nyelvek nyelvtanilag leginkább a környező nyelvek domináns idiómáira épülnek. Csupán a speciális hangsúlyozás, vagy bizonyos végződéses hozzátoldása által „cigányosítják” el a szavakat (Ivanov, 1922). Ennek eredményeképpen a nyelv eltorzul, érthetlenné válik. Bizonyos csoportok egyes szavakat más csoportok titkos nyelvéből vettek át.

Ivanov helyesen említi példaként, hogy a perzsa derivisek és a cigányok közötti nyelvi hasonlatosságok, némely egybeesések nem a romanésből való közös lexikális származásra utalnak. A hasonlóság oka inkább abban keresendő, hogy mindkét csoport átvett szavakat a tolvajok, koldusok, útonállóak titkos nyelvéből. A glosszáriumokban (szógyűjtemény), melyek ezen kifejezéseket szedték egybe, föltűnnek bizonyos szavak, melyek csupán az első pillantásra látszanak a romanéssel rokonnak. Nem kétséges azonban, hogy Közép-Keleten (Anastas, 1913–14, Littmann 1920, Windfuhr 1970) és esetleg Kelet-Ázsiában (Németh, 1980) élnek csoportok, akik a romanés valamely dialektusát beszélik. Jelenlegi ismereteink alapján azonban megalapozatlan lenne ezen régió összes nomád csoportját cigányoknak, illetve „autentikus” romanés nyelvűnek tekinteni részletes etnográfiai és nyelvi kutatás nélkül.

TERMINOLÓGIA

Közép-Keleten, Közép- és Dél-Ázsiában a vándorló csoportok számtalan elnevezése ismert, valóságos jelentéstartalmuk azonban már kevésbé (Rao, 1982). Az irodalom nemigen nyújt segítséget a rosszul definiált elnevezések terén, nem beszélve az egyes csoportok tevékenységeiről. Egyes elnevezések, mint például a *luli*, *luti*, *lori* Tádzsikisztán egész területén, valamint Nyugat-Iránban használatosak. Noha a kutatók fölismerik, hogy a luri elnevezés nem egy bizonyos csoport, hanem valamely nagy területen élő több csoport gyűjtőneve, ennek

ellenére a lurokat nem egyszer azonosnak tekintik (pl.: Westphal-Hellbusch, 1968) a cigányokkal:

„A luri és a dom gyűjtőfogalmak ugyan, mely elnevezések a legkülönbözőbb foglalkozásokat űző csoportokat egyesítik (mint kovács, kosárfonó, vándor faműves, állatszélidítő, zenész, bűvész, akrobata), de tevékenységeik ezen széles spektruma inkább azt a teóriát támasztja alá, miszerint ezen csoportok cigány őscsoportoknak tekinthetők, mivel a cigányok tevékenységeinek sokrétűsége jellemző az Indián kívüli területekre.”

A luri elnevezés valójában legalább két, a kadszarok idején Irán területén élő csoportra vonatkozott. Az egyik utazó mutatványosokból, komédiásokból stb. állt, a másik pedig városi bandákból, akik a „gazdagoktól vettek, és a szegényeknek adtak”.

A két csoport összekeverése Floors szerint (1981) abból a tényből következhetett, hogy mindkét csoport a társadalom peremén élt, rosszhírű környéken laktak, és erkölcsellenesnek számítottak a környező lakosság szemében.

Egyiptom és Irán között a hasonló csoportok megjelölésére használt egyéb elnevezések: *kouli*, *kuli*, *quli*, *szuzman*, *navar*, *ghajar*, *karachi*, *jugi*, *karaj*, *fiuj*. A *sleb* és *ghorbat* szavak használata klasszikus példája annak a zavarnak, amely ezeket az elnevezéseket körülveszi. Pontatlanul *sleyt*, *sleb*, *suluba*, *slubba* nevekkel illették őket írásban, és egész Arábiában (kivéve a déli területeket) szétszóródott közösségként tartották számon (Henninger, 1939). Egy röpké pillantás az irodalomba – amely e csoportokkal foglalkozik – elegendő, hogy lássuk: foglalkozásaik és mesterségeik időről időre, helyről helyre változnak.

Továbbra is homályos, hogy ezen csoport tagjai magukra valaha is ezeket az elnevezéseket használták volna, vagy hogy ez lenne az a név, amelyet az arab lakosság ragasztott rájuk. Európában sem lenne elképzelhető, hogy például egy szinti magát valamely saját törzsbeliével szemben „cigánynak” nevezze.

Követendő példánk a ghorbatok részben földrajzi szórtáságuk, részben pedig a „ghorbat” szó használata okán, mely gyűjtőnév s egyszersmind egy afganisztáni csoport (ethnonymja) elnevezése is.

A GHORBATOK

A ghorbat szó (illetve a ghorbat, gurbet stb. variánsai) a Közép- és Távol-Kelet, valamint Közép-Ázsia több országában, ugyanakkor Görögországban, Jugoszláviában, Marokkóban, sőt az Egyesült Államokban is használatos.

Ivanov szerint a gurbati szó arab eredetű: idegent jelent, Perzsiában a „cigányokra” és nyelvükre vonatkozik.

Arnold is a szó arab eredetét igazolja, mely eredet szerinte a valamikori török hódoltság területén bizonyít-

ható. (A perzsi *Shirak* városban szokásos szóhasználat érdekesen példázza a ghorbat szó használatának sokféleségét: mindenkit, aki nem a városban született és nőtt fel „ghorbat”-nak hívnak. Egy lehetséges dimológiai magyarázat a perzsa ghorb szóra vezet vissza: *ghorba* = *exil* (távol a hazától).

Gilliat-Smith a gurbet kifejezés jugoszláviai és görögországi használatáról ír, ahol a megtelepedett cigányok a nomád cigányokat hívják „korbédja”-nak. A korbedia szót Arnold a kurbet-ből származtatja.

A marokkói Atlasz régióbeli *beni bacchar*-ok – akiket gyakran ugyancsak cigányokként tártnak számon – a kurbat szót a kabilokra értik. Hasonló módon nevezik az Egyesült Államok-béli ludari cigányok azokat a vándorlókat, akik nem cigányok, *gurbatok*nak. (Salo, 1979) A ghorbat szót általában más kifejezések szinonimájaként használják. Mindenütt, ahol a ghorbatokat említik – Iránt kivéve – cigányokként kategorizálják őket anélkül, hogy ezt a besorolást igazolják, bizonyítanak. Azon szerzők, akik a ghorbatokat cigányokként említik, többnyire nem szolgáltatnak részletekkel ezen csoportok gazdasági felépítését, valamint a helyi lakossággal való kapcsolatokukat illetően.

Barth (1964) és Ehmann (1974) szerint Iránban a ghorbatok a pásztorok számára végeznek különböző szolgáltató tevékenységeket. Barth említést tesz ghorbat csoportokkal való találkozásáról, akik a basserikkel (nomád pásztor nép) élnek, és kovácsként dolgoznak nekik.

Ehmann a délnyugat-iráni ghorbatok, lulik, cigányok migrációs formáit írja le, akik közül egyesek szitakészítők, mások kovácsok, és a parasztok, valamint a nomádok számára végzik szolgáltatásaikat. Wulf (1966) megállapítása

szerint a nomád „kovli” csoport tagjai ugyancsak a cigányok rokonai, akik szintén főként szitakészítéssel foglalkoznak, de a ghorbatokat nem említi.

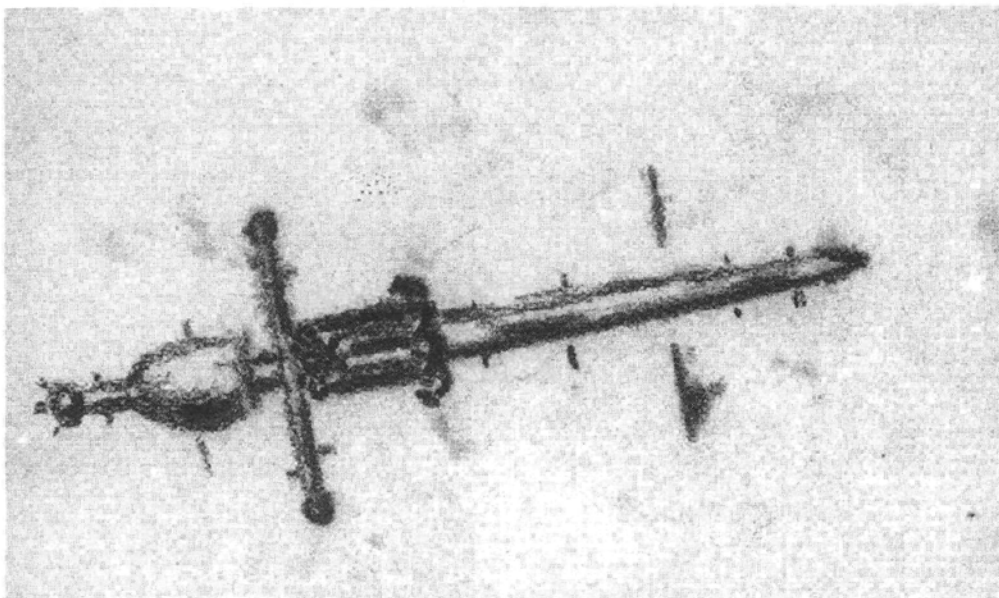
Amanolahi (1978) leírása szerint Irán területén a cigányok különböző neveket viselnek, amely nevek közül a kovli, ghorbati a legmeghatározóbbak. Egyes cigány csoportok tartósan csatlakoztak a pásztorokhoz. Beck ezen állítást igazolandó leírja, hogy a Qashga pásztornéphez a XV. és XVIII. század között különböző csoportok – köztük cigányok is – csatlakoztak. Ugyanakkor ezen szerzők egyike sem fejti ki, milyen alapon nevezi ezeket a csoportokat cigányoknak. Bachman–Begi – aki a ghorbatokat (idegen) a kuliktól (tsiganes) megkülönbözteti – állítja, hogy mindkét csoport a dél-iráni pásztorok legalsóbb rétegeiben integrálódott.

Digard hasonló módon tesz különbséget a „ghorbat” gyűjtőnév – amely a baxtyári (nomád pásztor) szóhasználatában az összes, számukra szolgáltatótevékenységet végző csoportot jelenti – és a kovli szó kötött, melyet „cigány”-nak fordít.

Végeredményben elmondhatjuk, hogy a ghorbat szó tehát gyűjtőfogalomként használatos a különböző tudományos munkákban, amely fogalom ugyanakkor a közhasználatban csupán bizonyos csoportokat takar, és inadekvát módon a „cigány” szó szinonimája.

Ladányi Klára fordítása

Aszerző tanulmánya Rüdiger Vossen „Zigeuner, Roma, Sinti, Gitanos, Gypsies zwischen Verfolgung und Romanitisierung” c. könyvében jelent meg. (Ullsteint Verlag, Frankfurt/m., Wien, 1983.)

Antonin Artaud szénrajza (1944. február)

Antal István

CARL SOLOMONÉRT

Láttam nemzedékem legnagyobb elméit az örület romjain innen és túl.

Láttam őket megalázva, könyörögve baksisért, kitarított kurvaként baszni a státuszért, farmer-nadrágban reformerként a KISZ-ben és a pártban.

Láttam 18 éves párttagokat katonaként a paprika és az érsek városában, ahonnan elindult meghalni Tomory Pál, és láttam őket később pénzügyi mogulokként a TV csatornáin.

Láttam vinnyogva megbaszott szerencsétlen lányokat a Szentkirályi utcában, a pincekocsmá előtt, és láttam markecoló faszokat, ahogy csizmás lábbal rugdosták a telefonfülkéből kilépő embereket.

Láttam hőbörgő, erős férfiakat, akiknek body builder-szalonokban edzett, felfújtt izmuk fölött elsorvadt a lélek.

Láttam éntudatuk martalékatól megfosztott, idomított lényeket választani a semmi és a duplasemmi között.

Láttam a sört, láttam a bort, és láttam a pálinkát.

Láttam a búzát és a békességet, az Istenre hivatkozó képmutatókat, és a Parlamentben acsarkodó új arisztokráciát.

Láttam szőkített olajjal kimosott pénzeket,

láttam a szeretet nevében gyűlölködőket, a nagy Testvér manipulátor, hazug híveit.

Láttam hurkakonzerv árán hízó profi katonákat, nyájak lelkeit eladó pásztorok Mazdáit, és láttam kisgyermeket, aki ölni tanult.

Láttam hamis mesterlövészeket célzóvizet inni a közösből.

Láttam kiscápákat a miniszter asztalán, és láttam, hogy hülyült meg, aki régen is hülye volt.

Láttam konzervatívnak nevezni azt, aki csak gyáva, és láttam még gyávábbnak, mint „másként” megtúrt személyt.

Láttam a pozitív diszkrimináció díszgróffjait, és láttam sok nincstelen páriát.

Láttam a lányt, akit lovasrendőr vert meg, mert hazafelé sétált egy rockkoncert után, és láttam a másik lányt, akit az egyetemről kirúgtak, mert két gramm füve volt.

Láttam az elitbárt a belváros szívében, ahol kokaint kapsz legálisan, ha gazdag vagy spicli vagy.

Láttam jövőnkkel kereskedő percembereket, a sikerélményig demokratákat, akik önmagukból is kilépnek, ha leszavazzák őket.

Láttam embereket a pardonkordonon túl, a személyi(ség) kultusz önző bajnokait, magamutogató, piperkőc geciket, akik tombolnak a tömegközlekedés láttán.

Láttam macskapöcsű magyar szexsztárokat, magyar Evitákat, ájulásteszteteket és pálmafákat a királyok terén.

Láttam kretén királyfikát kedvezményes nyugdíjon, és láttam öreg nyelvtanárnőt Mackó sajtót lopni.

Láttam vonósnegyes után kukában turkáló, budai urakat, és láttam mobiltelefonnal reppelő zakós neppereket.

Láttam tanárnőt, aki intimbetétjével törli meg a széket, és balerinát, aki az örömtől repdes, mert menstruál.

Láttam egyetlen éjszaka elgázósítani naposcsibéket, és láttam embereket, akik egymást gázosították volna el a megmaradtakért.

Láttam nyomorultakat és szenvedőket, és szenvedőket, és láttam azokat is, akik az ő elnyomódásuk hasznát élvezik.

Oh, Moloch! Tudja-e még valaki, hogy ki volt Carl Solomon?

Eörsi István

KÉT FELSZÓLALÁS

LEHETETLEN ÁLLAPOT*

Kedves Barátaim,

tegnap, míg hallgattam vitánkat, támadt egy látomásom: ég egy ház, a lakók az udvaron, háttal a tűznek, az égboltra merednek, és megpróbálják élvezni pirosas visszfényeit.

Lehetetlen állapotnak tartom, hogy másról beszéljünk a pódiumon, és megint másról, suttogva egymás között.

Téziseiben *Pető Iván* elvlasztja egymástól a „politizálás eredményeit, illetve kudarcait” az érzelmi és közérzeti szempontoktól. Ez azonban képtelenség. Egy párt hitele például nem kis mértékben függ érzelmi-közérzeti komponensektől, mégis döntően befolyásolhatják politizálásának eredményeit.

Megbámultam magam is a kormányzati munka eredményeit, hiányosságait és a tennivalókat összegző monstre jelentést. Elismeréssel adózom ennek a roppant munkának – de egy percre sem hiszem el, hogy ezen a formális módon hiteles képet alkothatunk teljesítményünkről. Mit szólunk például ahhoz a rubrikához, mely tudatja velünk, hogy a program médiatörvényt írt elő, a rádió és televízió vezetőnek kinevezését, és mindez meg is valósult. Hogy ezt sikernek foghassuk fel, el kell felejtenünk, egyebek között, hogy kik ezek a vezetők, és mit képviselnek. *Peták István* például ideológiailag sokkal közelebb áll *Nahlik Gáborhoz*, mint *Hankiss Elemérhez*; *Hajdú Istvánt* egyenesen a pártállamból örököltük, helyettesét pedig *Boross Pétertől*.

A különféle gazdasági mutatók szintén lenyűgöző sikereket sejtetnek. Ezeket nem is tagadom, de azért van egy bökkenő. Igen mérvadó szakembertől hallottam – nevét hadd ne áruljam el –, hogy az úgynevezett *Tocsik*-ügy, melyet nevezhetünk *SzokaiSuchmann*-ügynek, vagy akár *Boldvai* – *Budai*-ügynek, és most a rám oly jellemző tapintatból több nevet nem is mondok, tehát ez a sokféleképp nevezhető botrány összecszerúségét tekintve nem tartozik a 2000 legjelentősebb ügy közé. Ezt az állítást én nem tudom ellenőrizni, ezért alkura is hajlandó vagyok, legyen ezer vagy ötszáz – de akármennyi is, annyi bizonyos, hogy amikiskapitalistatranszformációknelviselhetetlenülzülött formák közt megy végbe. A diadalmas adatok – ame-

lyek valóságtartalmában nem kételkedem – a visszájára fordulnak, ha az emberek azt érzik, hogy nem gazdasági kényszerek miatt, és nem is a jövőbeli felemelkedés érdekében szegényednek, sőt nyomorodnak el, hanem kormánypárti funkcionáriusok által támogatott szemérmetlen nyereszkeszűk korlátlan étvágyának áldozatai.

Elutasítom azt a mi vezetőink körében is tapasztalható életbölcseletet, mely szerint a piactársadalomra való átmenet szükségképpen rút, és ezért ezt az utat mindenáron meg kell rövidíteni. Minden áron: vagyis a legrútább változatok alkalmazásával is. Ez a rezignáció, a rossz előtt való fegyverletétel a szakadék széléig vezetett bennünket.

Vallomással folytatom: jó ideje rettegve veszem meg reggel az újságokat. A vádak, a konkrét és vélhetőleg konkrét nyomok szaporodnak, mi pedig jobb esetben hallgatunk, rosszabb esetben naiv és csacsi füllentésekbe és mellébeszélésekbe bonyolódunk. Ezekből a mentegőtödzésekből – hogy *Budai György* nem párttag, hogy az *Utilitas*nek nincs köze az SZDSZ-hez és így tovább – csak úgy süt a rossz lelkiismeret. Ennek örülhetnénk is: eddig azt mondtuk, hogy az SZDSZ az egyetlen párt, amelynek feltétlenül tiszta a keze. Most legalább azt mondhatjuk, hogy az egyetlen olyan párt vagyunk, amely képes a lelkiismeretfurdalásra. Az MSZP, mely messze lekörözve bennünket a *Szokai-botrány* valódi hőse, nyugodtan állítja, hogy semmi köze az egészhez, és még a parlamenti vizsgálat befejezését is követeli. Minél valószínűbbek a vádak, minél több adat támasztja őket alá, annál keményebben, sőt felháborodottabban tagadnak ennek a pártnak a vezetői. És a saját szempontjukból igazuk is van. Magyarországon évtizedek óta megszokták tőlük ezt a stílust – ők voltak mindennek az urai, minden szabad volt nekik, és ezért ma is ösztönösen elfogadják tőlük ezt a magatartást. Nem hisznek nekik, de nem is csalódnak bennük: azt nyújtják, ami várható tőlük. Mi azonban tisztaságot ígértünk, és eddig nem is okoztunk csalódást. Tőlünk mást vártak, és ezért image-unk elvesztése, ez az érzelmi-közérzeti folyamat roppant deficitre vezet. Ebből a szempontból a Fidesz sorsára rímel a mienk. A székházügy után az MDF-ben kevesen csalódtak, mert ki várhatna mást *Lezsák*- és *Boross*-féle államférfiaktól. De a fiatal demok-

ratáknak nem bocsájtották meg, hogy úgy viselkedtek, mintha se fiatalok nem lennének, se demokraták.

A botrány kitörése után néhány beszélgetés meggyőzött arról, hogy a jelenlegi körülmények között okos politikusok és üzletemberek elhihetik vagy elhithetik magukkal: mindenkinek csálnia kell, akinek legfőbb kincsünk, a többpártrendszer drága. Megfelelő pártfinanszírozási törvény híján ugyanis csak azért rendezhetők szabad választások Magyarországon, mert mindenütt akad néhány önzetlen közéleti szereplő, aki a demokrácia további virulása érdekében magára veszi a bünt, és néhány vállalkozó, aki – szintén nemes célokért – hajlandó zsebréválni néhány száz milliót.

Ha ez csak kicsit is így van, akkor szorgalmaznunk kellene egy működőképes pártfinanszírozási törvényt. Ez persze megint igen népszerűtlen javaslat volna ma, de talán csökkenteni lehetne az ellene irányuló, várható demagógiát és közutálatot, ha olyan törvényjavaslatot terjesztenénk be, mely a választási költségek határát alacsonyan szabná meg. Indoklásából nem felejthetjük ki, hogy a közélet megtisztításának a kényszere vezetett bennünket.

Ez lehetne a jövő útja – de mit csináljunk mostani helyzetünkkel? Se a hallgatás, se a hiteltelen mentegetőzés nem vezet ki az egyre mélyülő válságból. A fölényes hanglejtésű, nyílt hazudozás pedig nem áll jól nekünk.

Idáig felolvastam hozzászólásomat, mert pontos akarom lenni, de most áttérek a szabad beszédre, mert nem tudom, mit olvashatnék fel: nem látom a megoldást. Abban azonban bizonyos vagyok, hogy a tények teljesebb ismeretében magának a pártvezetésnek kell a lehető leghamarabb kivezérelnie bennünket – akár áldozatok árán is – ebből a helyzetből, amelybe belevezérelt.

*Beszéd az SZDSZ Országos Tanácsának ülésén, 1997. január 26-án

AZ ERKÖLCSI SZEMLÉLET JOGÁÉRT*

Kedves Barátaim!

Személyes megtámadtatás miatt kérek szót, de ez csak lapos ürügy, mert *Halmai Gábor* egyáltalán nem támadott meg, igen udvarias és kedves volt velem, és abszolút túlélhetőnek tartom mindazt, amit mondott. Csak nem meggyőzőnek.

Azzal kezdem, hogy én a Bohó Róbert nevét egész életemben le nem írtam volna. Engem Bohó Róbert nem érdekel, és ha – most megint törvényt sértek – minden egyes besúgóról külön írnék, akkor semmi másra nem jut-

na időm. Bohó Róbert abban a percben vált közszereplővé, amikor egy Nagy Imréről elnevezett díjat kapott. És ezt én nem jogilag kifogásoltam, mert megítélésem szerint jogilag nem is kifogásolható, hogy egy kuratórium miként dönt. A kuratóriumot persze minősíti erkölcsileg, politikailag, hogy kinek és miért ad díjat, és hogy a több ezer egykori börtöntöltelék közül a helytállás vagy az önfeladás példáihoz vonzódik-e inkább. De jogilag nem kényszeríthető arra, hogy csak olyan embereket kapcsoljon össze Nagy Imre nevével, akik erre nem egészen érdemtelenek. Még kevésbé kifogásoltam jogilag, hogy Bohó filmet csinált Nagy Imréről. Ez esetben sem jogtalanság, hanem abszurditás történt. Jogi szempontból nem járhat ma kedvezőtlen következményekkel, ahogy ő a börtönben meg a Nagy Imre-perben viselkedett, még akkor sem, ha Halmai kegyes megfogalmazásával ellentétben e viselkedés vitathatatlanul viszolyogtató volt. De díjat nem azoknak adunk, akiknek viszolyogtató magatartása nem büntethető, és évfordulás filmet sem azzal készítettünk, aki még tíz évvel ezelőtt is, kényszer nélkül, szabad elhatározásából az egész ország nyilvánossága előtt elárulta a forradalmat, és ezen keresztül közvetve a szóbanforgó film hőst. Ez a film Nagy Imre születésének századik évfordulójára készült. Az efféle alkotások hitelét és hatását nagy mértékben befolyásolja, hogy olyan emberek készítik-e, akiknek köztük van hősük szellemiségéhez. Ezt a szempontot a jogi mérlegelés nem veszi, és nem is veheti figyelembe. Én elismerem, hogy nem követett el büntetendő cselekményt az a személy, aki megbízta Bohót a Nagy Imre-film rendezésével. De borzalmasan unom, hogy a plauzibilis erkölcsi értékmeghatározásokat egyoldalú jogi szemlélettel próbálják érvényteleníteni.

A jogi és az erkölcsi szemlélet viszonya nálunk áldatlanná fajult. Minthogy a tartós jogtalanság állapotában éltünk, a pártállam bukása után egész közéletünkben kialakult egy túlzottan egyoldalú jogász-pátosz, mely igényt tart arra, hogy az emberek megítélését merőben jogilag határozza meg. Szerintem ez nagyon helytelen felfogás.

A magyar értelmiség rossz lelkiismerettel került ki a Kádár-korszakból, és mind a saját szerepét, mind pedig az ország legújabbkori történelmét rossz kompenzációs módszerekkel próbálja a maga számára elfogadhatóvá tenni. Ilyen körülmények között elsődleges társadalmi érték volna, ha a jog nem gátolná, hanem segítené egy egészséges erkölcsi hierarchia kimunkálását. Ez előbbre való a spiclik jogainál. Amikor Bohó Róbertet egy Nagy Imréről szóló film rendezésével bízzák meg, vagy Nagy Imre-díjjal tüntetik ki, akkor szembe köpik a társadalomnak azt az

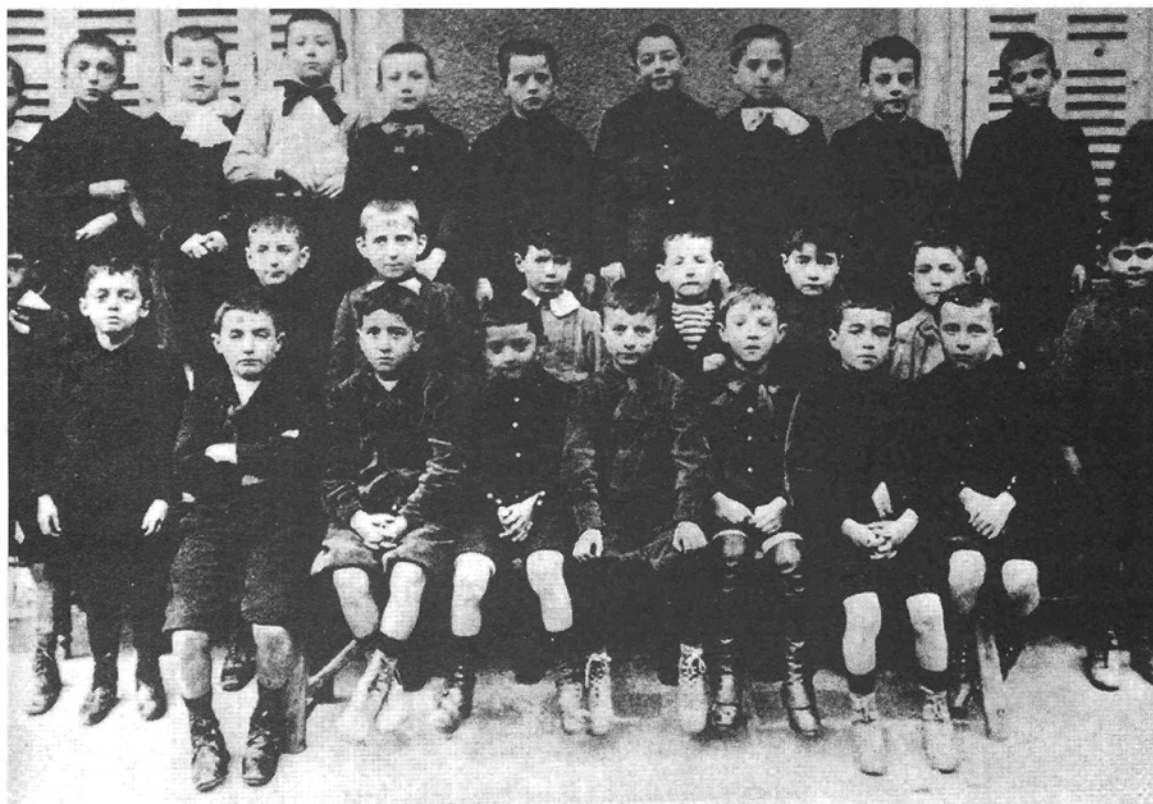
igényét, hogy tagjai érvényes erkölcsi hierarchia légkörében élhessenek.

Nem mindenben értettem egyet azzal sem, amit Halmi Gábor a Tocsik-üggyel kapcsolatban mondott. Ha a sajtó szerepét arra redukáljuk, hogy csak a nyilvános tárgyalást követően foglalkozhasson valamilyen bűncselekménnyel, akkor ezzel gátoljuk a bűncselekmények felderítését. A nyugati demokráciákban a sajtó szenzációhajászból csakugyan behatol a közszereplők magánéletébe, agyásztsemtiszteli, példányszám-emelés céljából rágalmaz, és így tovább, de megvan az a pozitív szerepe, hogy visszaéléseket tár fel, és megnehezíti a bűncselekmények eltussolását. Olyan korban élünk, amikor a politikai és a gazdasági elitek között egy – lehet, hogy jogilag most megint valami szörnyűséget követek el – nagyon mély és sokrétű összefonódás tapasztalható. Nem hessenthető el az a feltételezés sem, hogy a rendőri, az ügyészi és a bírói testületek sem maradtak érintetlenek ettől. Ezt az összefonódást mi sem jellemzi jobban, mint hogy egy újságcikk leleplezte Princz Gábor és Palotás János egyik különlegesen szembeszökő törvényszegését, melynek során egy belvárosi palota Palotás tulajdonába került. Minden normális államban azonnal vizsgálat indulna mindkettőjük ellen. Nálunk azonban még a sajtó is elhallgatott. Olyan

körülmények közt élünk, hogy a legsárosabbak megúszhatnak minden botrányt, mert kapcsolataik mozgósításával gondoskodni tudnak arról, hogy ne szembesüljenek az élet sötétebb, mondjuk így: rácsosabb tényeivel. Ezért nálunk a sajtó korlátozása, tehát az a követelés, hogy csak akkor szólaljon meg, amikor már megszületett valamely ügyben az ítélet, kizárólag a hatalmasságokat segíti abban, hogy a törvények fölött lébecoljanak.

Végezetül: tisztázni kellene a személyiségi jogok határait, mert szerintem itt lappang vitáink forrásvidéke. Ez végső soron jogászai munka. Abból kell kiindulni, hogy a személyiségi jogok csakis az emberek magánéletét védhetik, de a közügyekre nem vonatkozhatnak. A pártállam idején gyakorlatilag kétségbe vonták személyiségi jogainkat. Most kompenzálásképp mindenre ki akarják terjeszteni őket. Még Nagy Imrének az utolsó műveit is, amelyek periratok közt maradtak fenn, és amelyek az ország legújabbkori történetének és az utolsó évtizedek konfliktusainak megértése szempontjából létfontosságúak, a személyiségi jognak, meg az örökösödési jognak rendelik alá. A sok abszurditás között ez a legégbekiáltóbb abszurditás.

*Felszólalás az 1996-os Levéltári Napok konferencián.

A marseillesi líceumban. Artaud a második sorban jobbról a harmadik. (1903.)

Acsády Judit

A HOSSZÚ COMBÚ SKÓT BOSZORKÁNY, AVAGY KI MIT ÉRT FEMINIZMUS ALATT?

Sokan sokféleképpen használják a feminizmus szót. Vannak akik arra, hogy mérgüket kiöntsék, vannak, akik, hogy haladó nézeteiket fitogtassák, és vannak, akik arra, hogy az embereket riogassák. Elterjedt az is, hogy a feminizmus szót a rossz, megvetett női jellemvonások szinonimájaként alkalmazzák. Például, ha valaki önző, zsarnokoskodó, saját akaratát mindenek fölértékesítő, vagy akár a hivatását magánéleténél fontosabbnak tartó nő, azt könnyen *lefeministázzák*. Mindezek mellett a régi sztereotíp előítéletek mellett meglepő az a leleményes eszmetársítás, amely a valamely okból lenézett füzetes szerelmesregényeket titulálja feministának.

A magyar közvélemény híres a feminizmus-ellenességéről, és a női emancipációtól való irtózásától. Fennen hirdeti nemzeti kategóriaként a férfiak lovaságát és nőimádatát, valamint a nők odaadó szeretetét, mellyel családjukért áldozzák fel magukat. E felemelő harmónia együttes lerombolójaként értelmezik a feminizmust, azt az irányzatot, amely a század első évtizede óta soha nem kapott igazán lábra hazánkban, Pedig annak idején, az 1904-ben Budapesten alakult *Feministák Egyesülete* a századelő magyar közéletének fontos szereplője volt.¹ Vezetőik közül például *Schwimmer Róza* neve vált nemzetközileg ismertté. Érdemes megjegyezni, hogy a kor haladó értelmisége (férfiak és nők egyaránt) támogatta a feministákat. A mozgalom története azóta a feledés homályába merült, és a feminizmus maga ismeretlen maradt a közvélemény számára. A nyugati feminizmus gazdag, kétszáz éves múltra visszatekintő irodalmát – néhány folyóiratcikkől eltekintve – nem fordítják és nem adják ki itthon (*Mary Wollstonecraft*tól kezdve *Betty Friedan*-on keresztül a posztmodern francia feministáig bezárólag). Megtévészítő az a fogalomzavar is, amely az előző évtizedek államszocialista rendszerének nőpolitikáját értelmezi feministának. Pedig a nőkérdéssel foglalkozó szakirodalom² sokat emlegetett tétele, hogy a nők a munkába állással még nem feltétlenül váltak azonosan megbecsültekké, sőt, a hagyományos nemi szerepek és a nőiességgel, férfiassággal kapcsolatos értékek alig változtak Magyarországon az úgynevezett emancipációs politika ellenére sem. Vagyis feministának aligha nevezhető az előző rendszer. *Joanna Goven*, kaliforniaiszo-

ciológusnő éveket töltött Magyarországon, hogy a háború utáni időszakot kutassa.³ Ő a kádári korszak nőpolitikáját kifejezetten antifeministának titulálja. Állításait a Nőtanács kiadványainak mondanivalójára és kormányrendeletek elemzésére alapozza. Szerinte ugyanis a propaganda irodalom az ötvenes évek traktorosnő mítoszának lecsengése után a hagyományos nemi sztereotípiákat megerősítő ideálokat hirdetett. Így vált például a munkaerőpiac az egyenlő jogok deklarálása után is szegregálttá: a nők az alacsonyabban fizetett és hagyományosan nőiesnek vélt szakmákban maradtak. A férfiakat ugyanúgy kötötték a sztereotíp elvárások: bizonyos szakmák kitanulásához külön engedély kellett egy fiúnak, ha például bolti eladónak vagy „óvóbácsinak” jelentkezett. Pedig, miért is ne?

Könyvtárnyi irodalma van⁴ Magyarországon azoknak a társadalmi problémáknak, amelyeket a szakemberek az emancipáció rovására írtak, kezdve a csökkenő születésszámmal, a nők túlterheltségén keresztül a férfiak korai haláláig.

Kevesebb szó esett eddig mindezeknek a kérdéseknek egy lehetséges feminista olvasatáról, nevezetesen arról, hogy a gondok arra vezethetők vissza, hogy a férfiak javarésze jottányit sem enged a „teremtés koronája” pozíciójából. A kérdés azonban nem olyan egyszerű, hogy a házimunkát és a gyereknevelés felelősségét hajlandók-e megosztani a nőkkel. A nyugati feminista mozgalom ún. második hullámának irodalma kultúránk alapkérdéseit feszegeti, a mélyen begyökerezett viselkedési és gondolkodási mintáinkat boncolgatják mindaddig, amíg kimutatnak olyan mozzanatok, amelyekben a férfiak látványosan visszaélnék erőfölényükkel a nőkkel szemben, és hatalmukat mindenáron megtartják. Hiszen a hatalom fenntartásának ezen eszközei ellentmondanak azoknak az alapértékeknek, amikre az európai politikai kultúra már mintegy két évszázada hivatkozik, vagyis, hogy minden ember egyenlőnek születik. (Érdemes megjegyezni, hogy a szabadságra való igény nemcsak a nőkben fogalmazódott meg, hanem minden olyan társadalmi csoportban is, amelynek az éppen uralkodó eszmék valamely hátrányokat tulajdonítanak, és ezzel igazolják az adott diszkriminált csoport pozícióját.) A nők hátrányos helyzetét

megideologizáló gondolkodásforma egy jellemző példája az a múlt század végi nőellenes irányzat, amely természet-tudományos alapon kívánta bebizonyítani a nők alkalmatlanságát a tanulásra, a közéleti vagy politikai pályára.⁵

Érdekes módon, míg ma már a közvélemény elfogadni látszik a századfordulón tevékenykedő feministák követeléseit, és talán már senki sem kérdőjelezné meg a nők választójogát, vagy azt, hogy örökölhetnek, egyetemre járhatnak, állásuk, önálló jövedelmük lehet, addig a *Simone de Beauvoirtól* eredeztethető újabb irányzatok létjogosultságát már sokan tagadják. Ezek az irányzatok megkülönböztethetők politikai vagy filozófiai áramlatok mentén (ld. például a liberális, szocialista, pszichoanalitikus, egzisztencialista, posztmodern feminizmusokat). Ezek más és más oldalról elemzik, kritizálják a nemek közti egyenlőtlenségeket, és sokszor jelentős eltérés is van az egyes irányzatok tételei között.

Magyarországon, ha a feminizmussal vitáznak, általában egy irányzatot emlegetnek gyakran – amellyel azonban a szakirodalomban még nem találkoztam – az úgynevezett *vad feminizmust*. Ettől óvják a családok békéjét, a nőies nőket és a férfias férfiakat. Ez az a mumus, amivel a modern tömegtársadalmak számtalan visszasságát indokolni akarják. A „vad feminizmus” olyan kategória, amely gazdag fantáziájú egyéneknek kitűnő alkalmat nyújt arra, hogy hangot adjanak a másik nemből való csalódásuknak, ugyanis felruháztatták a legalantasabbnak vélt női tulajdonságokkal: önzés, hidegség, akarnokság, érzéketlenség és különféle borzalmak. Ráadásul ezen irányzat képviselői lennének azok, akik erőnek erejével akarják kicsavarni a hatalmat a férfiak kezéből, akik pedig lám, milyen tökéletesen kormányozzák a világot! Saját öt éves feminista aktivitásom során még egy olyan feminista-val sem találkoztam, aki a *matriarchátus visszaállítást* tűzte volna ki célul. Olyannal azonban már sokkal, aki a társadalmi rendszerek erőszakos hatalmon alapuló vonásait kívánta volna megváltoztatni. Vagyis azok a feministák, akiket megismertem, nem feltétlenül a férfiak hatalmát irigylik, hanem rosszul érzik magukat egy erőszakra épülő rendszerben. Az ő utópiájuk a béke és az egymásra figyelés világa lenne, ahol a nemek újra megértik egymás nyelvét, és senki sem él vissza erőfölényével. Természetesen nem állítom, hogy a feministák között nincsenek radikális hangú szeparatisták. Számomra azonban még az is elfogadható, ha vannak olyan női közösségek, akik úgy találják megboldogulásukat, hogy az életükből kizárják a férfiakat. (Elgondolkodtató lehet azonban, hogy milyen keserű tapasztalatok játszhattak közre ebben a döntésben. Abban viszont nem hiszek, hogy az ilyen alternatív kiscsoportok léte veszélyeztetné más

emberek boldogságát saját hagyományos partnerkapcsolataikban.)

A FÜZETES SZERELMESREGÉNYEK

Visszatérve a matriarchátus megvalósítására, még ha létezne is ez a cél, a kritikusok (többek között *Vezényi Pál*) által ostromozott *Romana Széphistória*-füzetek bizony alkalmatlanok volnának a mozgósításra. A kritika néhány tételének utánajárva, a könyveket és a *Harlequin*-jelenséget kicsit közelebbről szemügyre véve, nem tudok egyetérteni azzal, hogy ezek a füzetecskék a feminizmus ideológiájának terjesztői, vagy akár a neo matriarchátus elméletének népszerűsítői lennének. *Téglássy Imre*, a sorozat főszerkesztője szerint ez az általánosítás még a kultúrának e mélyen lenézett művei között sem állja meg a helyét. Vagyis nem lehet egy kalap alá venni a ponyvákat, a *Tiffanyt a Júliával*, vagy a *Szívhangot a Széphistóriával*. Minden sorozat más jellegű, és minden egyes füzetes regény más és más. *Téglássy* úr elismeri, hogy az általuk kiadott *Tiffany*-sorozat könyveire áll *Vezényinek* az a megállapítása, hogy a férfit mint élvezeti cikket ábrázolják benne, akit a nő akár eldob, ha már megun. Véleményem szerint azonban ez a fajta megfordított szoknyapeccérség semmiképpen nem feminista vonás, inkább arra vall, hogy a nők sem tudnak jobbat kitalálni. Pedig vannak olyan feministák, akik a szimmetrikus kapcsolatokban hisznek, amelyben a partnerek kölcsönösen tisztelik egymást, kölcsönösen boldogságot akarnak szerezni a másoknak.

A már fentebb említett *Júlia*-füzetek visszatérő eleme *Téglássy* szerint, hogy a nő párja oldalán, sőt párjában teljesen feloldódva, a családi élet puha felhőjébe burkolódva találja meg a boldogságot. A nő másodlagosnak tekinti magát, élete értelmét a férfiban látja. A nemek érzelmi alkut kötnek, amely a hagyományos nemi szerepek megtartásán alapul. Nos, ez mind szép, de a feminizmushoz vajmi kevés köze van, hiszen a béke a feministáknak is célja, de úgy vélik, hogy ma már ez nem alapulhat a női nem önfeláldozásán.

A *Széphistória*-sorozat nőalakjai valóban mások, mint a *Júlia*-regényeké. Lovagolnak, kardot forgatnak, jár az eszük és a nyelvük, a döntő lépésekre egyedül szánják rá magukat, vállalják az érzéki szerelmet, szeretik, de nem tekintik feljebbvalójuknak a férfiakat, kényszerre, parancsra nem hallgatnak. Ennyiben akár még rá is lehetne fogni a főhősökre, hogy jellemvonásukban vannak feminista elemek, ha itt a feministát autonóm lénynek tekintjük. Ezek a könyvek azonban sokkal rafináltabbak annál,

mintsem hogy idealizálnák ezeket az önálló női törekvéseket. A nőszereplők maguk sajátos elegyek: keverednek bennük a hagyományos női szerepekre utaló vonások a különlegesnek beállított elemekkel, mintegy megnyugtatta az olvasót, hogy bármennyire is felvágták példának okáért a vörös hajú skót vadóc nyelvét, azért ő harciassága ellenére sem hazudtolja meg női mivoltát. (*Nora Roberts: Királyt Skóciának*) A női mivolt pedig nem áll másból, minthogy a főhős, Serena, odaadóan végzi a házimunkát, vajjat köpül, gondoskodik az állatokról, ápolja a betegeket, meleg vacsorával fogadja a vadászatból, harcból hazatérő férfiakat. Ez pedig végképp nem elképzelhető egy feminista regényben.

Ezek a könyvek olyan elemeket is tartalmaznak, amelyek a feminista irodalomkritikusok élesen támadnak a tömegkultúra más műfajaiban is. Serena testalkata például egy Barbie-babáé, vagyis megfelel korunk keskeny derekú, vékony csípőjű, hosszú combú női modell alkatának. (Érdemes lenne elgondolkodni azon, hogy ez a termékenység teljesen tagadó női forma miért válik ideálá korunkban, miközben a nők gyermektelenségét a társadalom elítéli. Mit sugároz ez az alkat a szexualitáson kívül?) Hősnőnk tehát erotikusan igen vonzó jelenség, ami természetesen a regénybeli férfiakkal is feltűnik. Serena azonban egészen addig visszautasítja őket, amíg az ő szíve is meg nem dobban, tehát amíg ő is kívánatosnak nem tartja a nyalka brit katonát.

A csábítási jelenetek ezekben a regényekben ugyancsak figyelemre méltóak, nem feminista, hanem durván nőellenes mivoltuk miatt. Ki tudja, honnan ered a pszichologizáló tévképzet, hogy a nővel erőszakoskodni kell ahhoz, hogy a férfit megkívánja. Hogy a nő tulajdonképpen a nemi erőszakot kívánja, az ellenállás pedig csak a kacérkodás egyik válfaja.

A fenti regény brit katonája például, miközben fülig szerelemes a „skót boszorkányba”, az erdei tisztáson Serenát fojtogatni kezdi egy kisebb szóváltás után, mondván, „móresre kell tanítani a fehércselédet”. A dulakodásból ölekezés lesz, a férfi „legszívesebben letépte volna róla a ruhát, és magáévá tette volna. Mindez nyilván a lány bűne.” Nyilván.

Hogy minden évben nők ezreit erőszakolják meg a világban, és hogy a férfiindulat vagy a sértett férfi öntudat a mai napig a nő bántalmazását tartja eszközként a nézeteltérések kezelésére, az kultúránk bűne. És azoknak a kulturális termékeknek a bűne, amelyek ezeket a sztereotípiákat közvetítik. Feminista esszék tömegei jelenhetnének meg nálunk is az ehhez hasonló művek elemzésével. Rámutathatnának arra, hogyan termelik újra ezek az ártatlannak vélt képek, jelenetek, mondatocskák a férfiak erőfölényével való visszaélésének legitimációját. Csak

nálunk fordulhat elő, hogy a fentebb idézett jelenethez hasonló mozzanatok tömkelegét tartalmazó füzetecskét feministának vélik.

A Romana Széphistória-sorozat kiadványai meglehetősen nagy példányszámban kelnek el. Olvasói, akinek a leveleibe a szerkesztőségben betekintheztem, a legkülönbözőbb korú és foglalkozású nők: az általános iskolás lányoktól kezdve a GYED-en lévő kismamákon keresztül a nyugdíjasokig. Terjesztésének komoly közösségi hálózatai vannak, szomszédok, kollégák egymásnak adják tovább. Kórházak, fodrászatok, rendelőintézetek, iskolák, hivatalok a terjesztés központjaivá váltak. Az olvasói levelek tanúsága szerint rajonganak a regényekért. „A mai világban olyan ez, mint a kábítószer.”, írja egyikük. „Gyönyörűnek találom tőle az életet.”, mondja a másik. A levelekből azonban az is kitetszik, hogy az olvasók javarésze a füzetek jelentőségét nem becsüli túl, egyszerűen a nehéz munka utáni könnyed kikapcsolódásnak tartja: „Jobbak, mint akármelyik nyugtató, nem igényelnek különösebb odafigyelést, aranyos, szórakoztató olvasmányok.”

A kritikusok és a feministák aggódására fittyet hányva, a nők tehát továbbra is fogyasztani fogják ezeket a nagyipari módszerekkel előállított irományokat. A Harlequin-világceggel gyártási titkairól tudni lehet, hogy évről évre komoly felméréseket végez a világ számos országában: milyen az emberek nő- és férfiideálja, romantikus, vagy egyszerű futó kapcsolatokra vágnak, milyen viselkedési formákat kedvelnek, illetve utasítanak vissza a másik nemből. Az eredményekből aztán összegyűrik a jövő ponyvafiguráit, busás haszon reményében.

A mi hasznunk pedig talán az lehet, hogy ezeket a könyveket tükörként értelmezhetjük: ezek a történetek vannak bennünk, ezekre vágyunk, vagy éppen ezektől a vásári képektől nem tudunk sehogyan sem megszabadulni.

JEGYZETEK.

¹Ld. pl. Horváth Ágnes kutatásait; Kovács Mária írását (Café Babel, 1994. „Férfi/Nő” különszám); Acsády Judit: Feminizmus és szociológia (Szakdolgozat, 1994. ELTE, Szociológiai Intézet), The Emergence of Feminism in Hungary (Conference Paper. St. Petersburg. 1995.)

²Ld. pl. H. Sas Judit: Nőies nők és férfias férfiak (Budapest, 1988); Tóth Olga in: Info-Társadalomtudomány, 1995/2.

³Joanna Goven: The Gendered Foundation of Hungarian Socialism (Dissertation, 1994)

⁴Ld. pl. Hernádi Miklós vagy Bíró Dávid írásait

⁵Weininger Ottó: Nem és jellem (1982)

Ladik Katalin közreadja

ÉLHETEK AZ ARCODON?

– Részlet a készülő regényből –

Hogyan éljünk olcsón? – A Fekete özvegy csípése – Chat Noir tea, a temető fekete rózsája – Akupunktúra szerb módra – Klepsidra avagy vízióra ó-egyiptomi összefüggésben – Csendélet halakkal, akváriumban szétpukkanó aszpirinnel

* * *

Vasárnap van, nem kell korán kelnem. Mit főzök olcsón? Kimegyek majd a Lehel piacra, veszek szalonnát, és ebédre megsütöm a szárazborsófőzelék mellé. Holnap pedig kockaleves és lekváros palacsinta lesz. Ha így spórolok, talán ki tudok préselni néhány ajándékot az ünnepekre ... és megnyugodva újra elalszom.

* * *

A Fekete Özvegy pókfajta csípése az esetek többségében halált okoz, elvéve **b o s z o r k á n y l á z t** idéz elő – hallok Janja, a szomszédnőm hangját, amint fölém hajolva a homlokomra tesz egy újabb hidegvizes borogatást.

Az asztalkán egy óriási csokor krizantém **RIO DE JANEIRO** a la Döbri Dénes. A kirakatüveg mocskos, alig tudom kibetűzni **NÁRCISZ KÉPKERETEZŐ ÉS ÜVEGEZŐ**. Mikor tisztítottam utoljára kirakatüveget? Két napja ... öt napja? Hány nap telt el, amióta belázasodtam ... tizenöt?

A szomszédnőm fagyalattal kínál. Kitől van ez a virágcsokor? Janja azt mondja, hogy az a szőke nő hozta, aki tegnap meglátogatott, amíg én aludtam. Egy cédulát is hagyott: Katalinnak emlékül **DÉJÀ VU EXPRESS 1587-1987 Madonna**.

Párnává változom. Janja letörli számról a fagyalattot. Hohó! Ez emlékeztet valamire ... a **NÁRCISZ** meleg kirakatában álmodozom, miközben kint hull a hó. Mikor jött meg a tél?! A szomszédnőm nem hallja, a tévét nézi, **BÁL A VÍZ ALATT**. Fekete ribizlilét iszik, tört svábbogarat töm a pipájába. Az én számba is pipát nyom. Nyelem a forró füstöt, fekete macska kúszik le torkomon, mosogatószivacsoként odatapad légcsőmhöz, és iszonyatos

köhögésre ingerel. A nyálkás, szőrös massa perzseli hörögőmet, forró hab fröcsköl ki a számon, és Chat Noir szaga van. Most látom, hogy ez a lófarkos kis kurva az én estélyi ruhámban pöfékel! Amíg én itt betegen fekszem, turkál a szekrényemben, felveszi a ruhámat, és ártatlanul doromból... doromból... de valahogy lelassítva ... **l-e-l-a-s-s-í-t-v-a**. Ezt a nőt egy lelassított filmen figyelem. Miért van itt? Ki hívta ide?... De hogy is nem jutott előbb eszembe! Hát persze, ő az aki éjszakánként a temető környékén csavarog, szőke parókat tesz, és karmokat növeszt. És éjszakánként a ruszin temető elburjánzott futórózsza fekete bimbóit gyűjtögeti, megfőzi, és állandóan azt itatja velem.

* * *

Janja bíbor színű szájrúzszt vett elő, újra fölém hajolt, kitakart, levette rólam nedves hálóingemet, és a rúzzsal furcsa vonalakat és pontokat kezdett rajzolni láztól égő arcomra és testemre. Amíg rajzolt, öszibarackhangon ezt sottogta szerb nyelven:

a CING pont megfelel a JIN meridiánoknak: fa és tavasz

a JANG meridiánoknak: fém és ősz.

A JONG pont megfelel a JIN meridiánoknak: tűz és nyár

a JANG meridiánoknak: víz és tél.

a JU pont megfelel a JIN meridiánoknak: föld és nyárvég

a JANG meridiánoknak: fa és tavasz.

A KING pont megfelel a JIN meridiánoknak: fém és ősz

a JANG meridiánoknak: tűz és nyár.

A HO pont megfelel a JIN meridiánjainak: víz és tél
a JANG meridiánjainak: föld és nyárvég.

Lereszelt néhány krumplit, tojásfehérjével és sóval

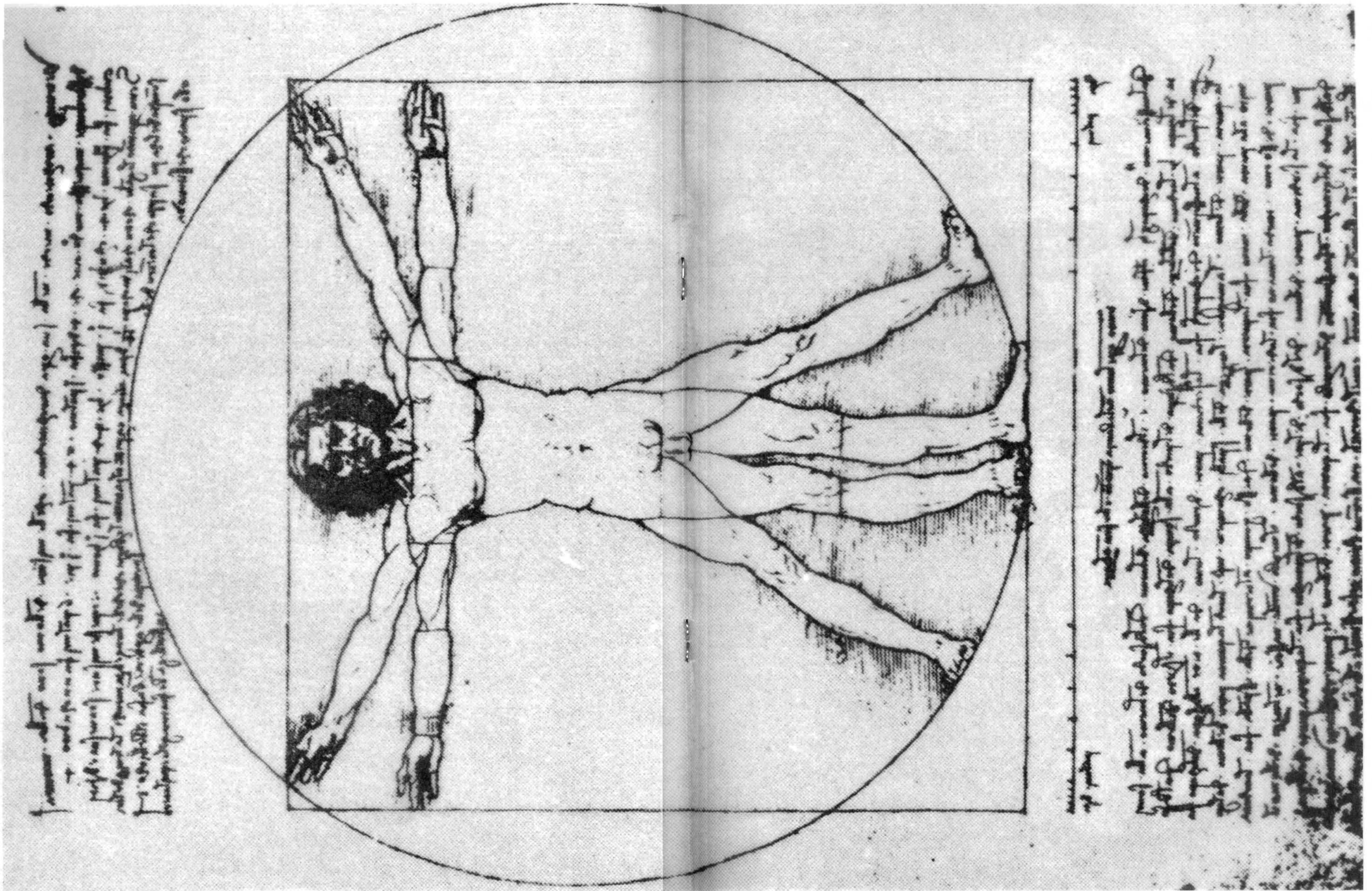
„Akár reális, akár nem az itt vázolt fajspecifikus politika, ránk, társadalomtudósokra hárul a kötelesség, hogy előterjesszünk egy analízist és egy megoldási tervet, amely hű a történelemhez, és választ ad arra a faji válságra, amely még mindig kínozza a társadalmat, és káros hatásait egyaránt érzik a fehérek és a feketék. Egyébként azt már a múltban megtanultuk, hogy ami politikai szempontból „irreális”, azt gyorsan felváltja valami más. Remélhetőleg nem lesz szükség még egy erőszakhullámra, hogy a nemzet ráébredjen: itt az idő eltörölni a rabszolgaság hatalmas maradványát, amely ott található minden munkanélküli irodában, a szociális támogatásokat elosztó központokban, a pszichiátriai osztályokon és a gettók utcáinak szerte az országban.”*

Magyarországon ma 477 459 potenciális „rabszolga” – ami csak a munkanélkülieket illeti – szenved a támogató intézetekben, hogy unott „hajcsárjaik” végre összefogdosott kérelmeik fölé hajoljanak.

---

*Stephen Steinberg: *Az etnikum mítosza* (Cserépfalvi Könyvkiadó, 1994. Fordította: Koppány Márton)

Leonardo da Vinci: A test arányai

A hetvenes évek közepén indították útjára, idegen civilizációk informálására a Voyager-x űrszondát, melyben kilőtték az űrbe az itt látható képen kívül többek között az emberről készült videofelvételeket, Bach, Shankar és Bartók zenéjét aranyozott bakelitlemezen •

„...sikerült kimutatnunk, hogy az úgynevezett hazai cigányoknak több mint kilencven százaléka „kevert vérű”... Kutatásunk további eredményei arra engednek következtetni, hogy a cigányság etnológiai szempontból teljesen primitív eredetű nép, melynek tagjai szellemi visszamaradottságuk következtében képtelenek az igazi társadalmi beilleszkedésre... A cigány kérdést csak úgy oldhatjuk meg, ha az aszociális és semmirekellő, „kevert vérű” cigányok zömét nagy munkatáborokba gyűjtjük, ahol munkára fogjuk őket, valamint egyszer s mindenkorra véget vetünk e „kevert vérű” népesség további szaporodásának...”

Birodalmi Egészségügyi Minisztérium Faji Tisztaság és Népeségbiológiai Kutatási Egység, dr. Róbert Ritter pszichológus-pszichiáter, 1940.

„Dr. Róbert Ritter egyik volt munkatársa még húsz évvel később is ezen az anyagon végzett kutatásokat.”

Sir Angus Fraser: A cigányok VIII. fejezet (Osiris Könyvkiadó, 1996. Fordította: Vereckei Andrea, Zalotay Melinda)

Tamás Amaryllis

ELTELT KILENC ÉV

Beszélgetés Ember Judit filmrendezővel

A snagovi gyerekek című, 1987. december 26-án, Rajk László bérelt lakásában forgatott filmed a Menedékjog és az Újmagyar siralom után máshogy és másról szól. 1996. október 23-án – a televízió nyilvánossága helyett – zártkörű vetítésen került először közönség elé a Snagovba internált hajdani gyerekekkel készült megrendítő intellektuális kalandfilm. Előző filmjeid szereplői megtették az elodázhatatlan első lépéseket a rendszerváltás felé, e filmed tanúságtevői: Rajk László belsőépítész, dr. Donáth Ferenc kardiológus, Donáth László evangélikus lelkész, Hankiss Ágnes író, pszichológus, dr. Szilágyi Júlia pszichiáter, Losonczy Annamária kulturális antropológus, Vásárhelyi István kertészmérnök, közgazdász, Vásárhelyi Júlia újságíró, Vásárhelyi Mária szociológus ritkán tapasztalható erkölcsi magasságokba és mélységekbe kalauzolják a mai nézőt '87-ben megfogalmazott gondolataikkal. Filmeknek köszönhetően egészen más színben, újfajta bonyolultságában tűnik föl a korszak, s újra fölcsillan a JózsefAttila-i tiszta beszéd reménye. Öngyötrő mondatok hangzanak el arról, hogyan lehet az ember egyszerre áldozat, bűnös és hős; ezekre a kategóriákra vegytisztán szoktunk gondolni. Szinte megválaszolhatatlan dilemmák vetődnek föl. Szereplőid 1987-ben vállalták, hogy ezekről a nagy, hamleti kérdésekről elmélkedjenek a kamera előtt. Az én korosztályom – az ő korosztályuk. Az én életem legendás személyiségei – bármennyire is szentségtörés lehet ilyesmit állítani – nem annyira az apák, hanem ezek a gyerekek voltak, 56-tal kapcsolatosan. Azokban az időkben, amikor „a társadalmi önismeret anyanyelve” a titkos jelbeszéd lehetett, amikor még elképzelhetetlen volt, hogy kis magyar állambiztonságunk relikviáit, „a titokként kezelt jogtiprások dokumentumait” nem is egy évtized múltán Kenedi János olvasókönyvében böngészhetjük. A „Rajklaci” szamizdat butikjából megszerezni Faludy könyvét vagy a Ceausescu életrajzot, Konrád-Szelényi tanulmányait, jelentett sokunk számára kilenc esztendeje olyan szellemi kárpótlást, mint az Ember Judit filmek láthatása a repülőegyetemen.

Ebben a filmben a valamikori gyerekek kaleidoszkópszerű élményeiket, kételyeiket sorolják felnőttként a történetekkel kapcsolatosan. Felmutatják, hogy hogyan lehet a mindegyikőjükre nehezedő teherrel, apák ellentmondásos történelmi szerepével nemcsak továbbélni, hanem a saját életpályájukat bejárni. Ok maguk vetik fel, hogy itt már csak pillanatai vannak hátra ennek a generációnak is, amikor még hitelesen el lehet mondani 56-ról bármit. Rajk László szavaival: „történt itt egy filmszakadás.”

– A film „politikaiul szólít meg bennünket”, segíthet egy újfajta, őszintébb, érzékenyebb gondolkodásmód elterjesztésében. A snagovi gyerekek régi ismerőseid?

– Mindenkit felnőttként ismertem meg, mindegyiket máskor. Előbb természetesen a szüleiket. Kerestem velük az ismeretséget, a barátságot. Hiszen utoljára ők voltak Nagy Imre körül. Akkor még nem tudtam, hogy Nagy Imrét teljesen elkülönítették Romániában, még a lánya – veje – unokái sem lehettek vele. De Nagy Imre hatása a snagovi gyerekeken is meglátszik. Az én életemben őborzasztó fontos személyiség volt, miniszterelnöksége alatt változott meg szinte minden, szabad volt kérdezni, gondolkodni, bírálni, revidiálni bizonyos dolgokat, megszűntek a kitelepítések, az internáló táborok, és elkezdtek kinyílni a börtöncellák is... Mindig úgy képzeltem, hogy a kör közepe Nagy Imre (és körötte koncentrikus körök vannak) és valahol egy külső koncentrikus körben ott vagyok én is. A snagovi gyerekek, akik együtt voltak a Jugoszláv Követségen Nagy Imrével a szüleik révén

– annyi idősek, mint az ő unokái. A nyomasztó apahiányról kezdünk el velük beszélgetni, hogy akinek megölték az apját, vagy akinek elvették az apját pár évre, vagy akinek örökre elvették, hogy mit jelent ez a (...) szabad világ. Én úgy gondolom, hogy egész Kelet-Európa ebben szenved. Miközben a párt „a nép apukáját”-nak tartotta magát. Sztálin apánk is, Rákosi apánk is (...) Tehát ez volt a kiindulópont. Természetesen beszéltek a snagovi hétköznapokról is, s mostanában hallom, hogy kritika tárgyává teszik, hogy ez nincs benne eléggé a filmben. Én ezt a szülőktől végigkérdeztem, mert-hogy nagyon hamar rá kellett jönnöm, hogy az eseményeknek vannak bizonyos elmondásbeli tartópillérei, amelyről mindenki beszél, de mindenki másképp emlékezik. Ez az én nagy filmes mondandóm mindig, hogy ha két emberrel történik ugyanaz, az nem ugyanaz, mikor elmondják, mert noha ugyanarról beszélnek, mást éltek meg. Mást vettek észre, mást tartottak fontosnak elmondani. Én voltam az a bizonyos 12. vagy 13. személy, akiben összeállt egyfajta

történet, és a gyerekek azért ettől eltértek. Aminek több oka van. Ők akkor nagyon kiskorúak voltak, 0-tól 11 éves korúak, tehát a szülők nem mondtak el nekik mindent, mert kímélni kell a gyerekeket, s mert bizonyos dolgokat megértettek, bizonyos dolgokat nem..., de a gyermeki képzelet a hézagos információkat kiegészíti. Hogyha én – amikor ők hazajöttek – már filmes lettem volna, és akkor csináltam volna velük a filmet, az egyszerűen óriási lett volna. „Ebből él” Macskássy Kati a filmjeiben, a hiányos gyermeki tudásból valami egészen frenetikusát csinál, mert a gyerek, ahogy a hézagos információt kiegészíti a fantáziájával, valami egészen másra vonatkozó, de nagyon lényeges dolgot mond el. Na most, ez tényleg csoda tíz vagy tizenkét éves gyerekekkel. De az én szereplőim 1987-ben inkább 40 körül jártak, és akkor olyan bizarr, hogy a szülők egészen másképp tudják, és nyilvánvaló, hogy a tíz szülő együttes szötte az igaz, s nem az, amit a gyerekek szöttek, stoppoltak...

Ahol nem volt nagyon bántó, vagy ahol költői volt, hogy rosszul emlékeznek, az a film része maradt. Mint például amikor Losonczy Anna, aki Svájcban tanít, és aki ha jól tudom, nemcsak őserdei törzsek életmódját kutatja Columbiában, hanem a mítoszok keletkezését is, egyszerűen előáll a saját mítoszával. Hogy amikor megtudta, hogy az édesapja meghalt, amit természetesen nem tud elfogadni, de a hír mégis elérte, akkor kétségbeesésében fölszaladt a padlásra. És valószínűleg úgy gondolta, – hát egy kilenc-tíz éves gyerek –, hogy soha többé le nem megy azok közé a felnőttek közé, akik ilyen rémségekkel traktálják, hogy az édesapja halott. Aztán bizonyos idő elteltével „följött érte a Rajk Laci”, és csak arra nem emlékszik pontosan, hogy „hogyan is volt ez Laci, küldtek téged, vagy magadtól jöttél?” (...) A válasz a harmadik, hogy mindez nem történt meg, csak az ő képzeletében, Rajk Lacit ugyanis aznap vitték el, tehát ő nem lehetett... De teljesen nyilvánvaló, hogy „csak a Rajk Laci lehetett az, aki érte ment”, mert így szép, így kerek a legenda, mert ország-világ tudja, hogy ennek a fiúnak ugyancsak megölték az apját. Egyáltalán: úgy ismerték meg. És ezt a szörnyű titkot, ezt a feldolgozhatatlan csapást nem is lehet mással megbeszélni, csak azzal, aki ezt már átélte, talán már túlvan rajta, talán tudja, hogy mit kell ilyenkor csinálni. Ez a történet nem igaz, de ettől még költői, ettől még felemelő. Miután ez a történet gyönyörű, s mert ebben van egy költői igazság, hogy a mítoszkutató megteremtí a saját mítoszával, hát ez persze, hogy benn marad a filmben. De azt, ahol csak félreértésről van szó, vagy lapos a történet, azt természetesen kihagytam. És miután a beszélgetés arról szólt, hogy milyen élni apátlanul, évekig, vagy végleg, – természetesen, hogy már azon kell meditatálni, kell-e folytatni az apák életútját vagy sem.

És hát megrázó a többi történet is, a Szilágyi Julinak a története, aki azt kérdezi meg, hogy mi kell egy gyereknek, egy hős, aki meghal, vagy egy apa, aki vele van. Ezért lett pszichiáter. Ugyanígy megrendítő – vagy csodálatos? – hogy '87-ben, – amikor a felnőttek, a szülei még félve mondták

el, de mégis elmondták a történeteket, –, eszükbe sem jutott, hogy még a mi életünkben itt rendszerváltás lesz. Nekem is az volt a rábeszélési taktikám, hogy mondják el filmen az utókornak, mert elmegyünk, és ezt a titkot nem vihetjük magunkkal a sírba.

Ezek a „gyerekek” egyszerűen elképesztő őszinteséggel, magabiztossággal közölték, hogy itt pillanatokon belül váltás lesz, a Kádár meghal, és a tabutémák megszűnnek tabutémák lenni, a temetetlen holtakat el lehet temetni, 56-ról lehet beszélni... És mi lesz azután? Van, aki azt mondja, hogy majd a Grósz elvtárs mondja ki azt, hogy ez forradalom volt, – nevetve mondják –, és teljesen elképesztő, lám, tényleg így történt (...), mert olyan mindegy, hogy Grósz elvtárs vagy Pozsgay elvtárs mondta ki, hogy népfelkelés volt, és nem ellenforradalom..., (mellesleg, jó, hogy kimondták)... Ezek a „gyerekek” váteszek voltak, fantasztikus dolgokat tudtak, mint ahogy azt is megsejtették, hogy lesznek olyan hangok is, hogy: „ez is kommunista, az is kommunista”... Volt olyan megjegyzés is, hogy majd a magyar nép nem lesz olyan elnéző, mint mi vagyunk... Szerencsére ez nem jött be, mert a magyar nép – néhány örült politikus csinnadrattája ellenére is – abszolút lojális.

– *Nagylelkűségből lojális vagy azért – ami a filmen is elhangzik –, hogy az 56-os események számtalan ténye és szereplője még ma is megnevezhetetlen ?*

– A magyar népet azt hiszem, hogy nem ez érdekli. A magyar népet az érdekli, teljesen érthetően, hogy a Kádár-rendszerben evett, volt lakása, nem kapcsolták ki a villanyt, volt munkája, meg tudott élni. És most az ország lakóinak több, mint egyharmada a létminimum körüli összegből vagy az alatt él, és állandó félelemben, hogy azt mondják, hogy jövőre ennyi és ennyi százalékkal emelik a villany és a gázfogyasztás díját... De miből...? Az embereket ez érdekli, s nem az, hogy ki volt a hős, és ki volt az áruló 56-ban.

– *Ez a film, már '87-ben is túllépett „a mai kocsmán”, megelőlegezte azt, hogy ne arról beszéljünk, amiről majd mindenki beszélni fog rövid időn belül, hanem arról, hogy tovább kell lépni, mert az apák gyermekei másképp – de nem ezt a különleges helyzetet meglovagolva – akarnak élni. A szülőkkel való interjú-sorozat, a MENEDÉKJOG pedig – úgy érzem –, megkönnyítette a rendszerváltást.*

– Magyarországon a Kádár-kultusz harminc éven át arról beszélt, hogy Nagy Imre volt az áruló. Lehet, hogy önteltség, de mégis azt hiszem, ezt megfordítani a Menedékjognak sikerült, mert levetítették a televízióban, kiadták könyv alakban, – ezt a feladatot a szülőkkel készült film végezte el. Én úgy gondolom, hogy a „gyerekekkel” készült film sem mélységben, sem komolyságban ezt nem éri el, de nem ez a feladata.

– *Szereplőid közül néhányan nem járultak hozzá a film tévés sugárzásához 1996 október 23-án, a film szerkesztetlenségére hivatkozva. Vajon nem inkább arra gondolva tették ezt, hogy a snagovi gyerekek kiszámíthatatlan lavinát indíthat el ?*

– Minden filmem más, mint az előző, és mire az előző

nagy nehezen elfogadják, azt várják, hogy a következő ugyanolyan formájú, tartalmú, stb. legyen, holott az egészen más. Mert hiszen én is változom, meg a film témája is más. Nem lehet azt elvárni, hogy az ember magát ismételje, tehát nem kell egy tizenegy órás filmet másfél órában megismételni. Olyan nagy művésznek is mondták a barátai, mint Beethoven –, hogy „ez a zene már nem követhető”, és nem is jó, higgye el... Na most, én azt hiszem, hogy Beethoven nem hitte el..., és azt remélte, hogy majd felnő hozzá egy közönség, és nem is kellett sokáig várnia, hogy értő fülekre találjon. Énnekem borzasztó nagy szerencsém volt, mert végül is ugyanaznap, október 23-án – ha nem is százezren látták a televízióban –, de százan a Toldi Moziban, zártkörű vetítésen, „válogatott” közönség. Tehát megkaptam a visszajelzést, de nem azt, hogy „túl messze rúgtam a csónakot a parttól”, amit már egy másik filmmnél megkaptam. Úgy hiszem, *A snagovi gyerekek* nézőinek tetszett a film, többen mondták, hogy katarzist éltek át.

– *A filmben a hajdani snagovi gyerekek saját felelősségüket is megfogalmazzák 56 fehér foltjaival kapcsolatosan, hogy az őket körülvevő kvázi-tisztelet ellenére is kötelességük „a dugót kiúzni a palackból”, s „az egész rohadt szituáció, ami ebben az országban van, az többek között két dolog miatt van. Az egyik az, hogy mindenki elhárítja magától a felelősséget...Hogy mindig mindenki talál valami hihetetlen jó indokot, ami pszichésen, érzelmileg, politikailag mindent megmagyaráz, hogy ő miért nem kompetens ebben a dologban, és mién nem nyilatkozik. A másik pedig az, hogy miért nem beszéltekünk erről”.*

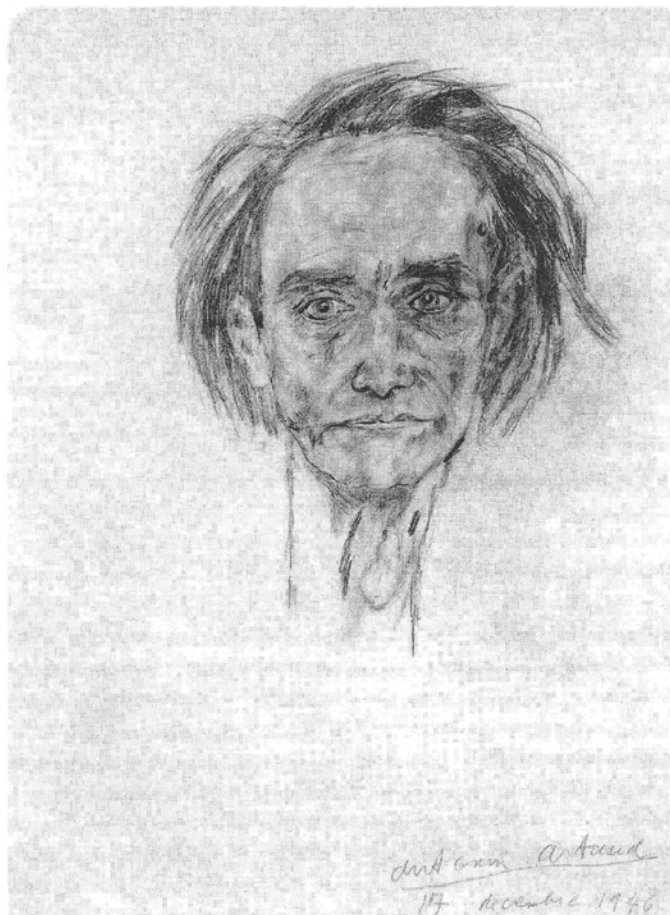
– Soha pócspetri ember nem akarta betiltatni a *Pócsperit*. A hatalom büvkörében élők megtehetik. *A per* című filmben Rajk Lacit leültettem Farkas Vladimírral szemben, aki később tiltakozott a film ellen. Ő is féltette a közönséget, meg hogy nem kell, hogy egy film hat órás legyen, meg nem kell mindent elmondani, mert, mert, mert... A Farkas Vladimír köré gyűlt emberek – akik szintén abból éltek, amit a Farkas Vladimír elmondott –, nehezményezték, hogy hát „most ebben a filmben minden benne van, amit mi könyv alakban vagy riport formájában akarunk közhírré tenni...” Úgyhogy azt tanácsolták nekem, hogy „akkor a történet ott kezdődjön...” Tehát, hogy „nem lehet ott kezdeni a történetet, hogy volt egy kassai maffia...” Hogy tulajdonképpen, azok lettek itt első vezető emberek, akik soha nem éltek, nem jártak a trianoni Magyarországon, soha nem voltak Budapesten. Úgyhogy muszáj volt nekem onnan elkezdni, hogy akkor mi is volt ott Kassán, és akkor hogy kerültek ki a nagy Szovjetunióba, és hogy kapták meg ajándékként a Rákosit, hogyan lett a Rákosinak ez a népe, és hogy jöttek ide honfoglalni és elfoglalni mindent, a maguk szája íze szerint... Hát persze, hogy a történet itt kezdődik, nem? És a Rajk per meg ott, hogy ezek nem is ismerték a Rajkot, aki itt volt honos, hát persze, hogy ki kellett nyírni. ... Szóval én azt a lehetőséget nem tudtam kihagyni, mit hoz majd elő Farkas Vladimírból – aki a mikrofonokat helyeztette el a munkatársaival egy olyan terembe, ahol a Rákosi elvtárs meg az ő apja

figyelte az elhangzottakat –, ha ott ül vele szemben egy fiatalember, aki pont annyi idős és pont úgy néz ki, mint az a mitikus alak. És ebből is tulajdonképp egy apák – fiuk film lett, mert hiszen két férfi – de két fiú – beszél arról, hogy mit tettek az apák.

Köztudott, hogy én csak azokkal tudok dolgozni, akiket becsülök, akiket kedvelek, akiket szeretek. Ezért az a levél, amit a „snagovi gyerekek” közül néhányan elküldtek a tévé elnökének a film műsorra tűzésével kapcsolatosan, engem igencsak megrázott. Én sok mindennek voltam már tanúja, annak is, hogy lehet veszekedni, lehet egyet nem érteni, lehet ajtókat csapkodni, de valahol az én KRESZ-táblámban – mert a KRESZ-tábláról szóltak a film egy pontján – a feljelentés az tiltott terület. Márpedig a fejem fölött elment egy levél... Nem nekem írták, nem az én gyártásomnak... Valamikor ugye, amikor az elvtársak betiltottak egy filmet, vagy levették a műsorról, azt mondták, hogy „aceton lesz belőle”. Ma a hordozó anyag általában nem film-, hanem videoszalag, nem lehet belőle körömlakk lemosót gyártani.

Csak nem ott tartunk, mint a *Dallasban*, ahol a Samantha finanszírozta filmen a rendező elvégzi az utolsó simításokat is, de utána páncélszekrénybe zárják a tekercset (mert tulajdonképpen ez csak zsarolásra készült). Biztos van ilyen rendező, de én a filmjeimet a nézőknek szánom.

Toldi BBS mozi – 1996. október 23.

Ember Judit

A SNAGOVI GYEREKEK

Részletek a dialóglistából
(1987. december 26.)

Dr. Donáth Ferenc: Odakinn születtem Bukarestben december tizenkilencedikén. Nekem Romániáról kevés emlékem van, azaz semmi emlékem nincsen. Azokról nem tudok beszámolni. Hogy mi az az élmény, amikor az ember – mit tudom én – a katonaságnál kitölt egy brossurát, és beírja, hogy: született 1956. december 19-én, Bukarestben, és... esetleg megkérdezik, hogy hogyan, és miért született éppen ott, és akkor? És akkor az ember fejében felötlik az a gondolat, hogy most kezdjem, de hol kezdjem?... Talán ott kezdeném a Jugoszláv Követségnél. Azért a Jugoszláv Követségnél, mert arról vagy nem tudnak azok, akik kortársaim, akikkel szóba elegyedek, akik ... túl a hivatalnoki érdeklődésen érdeklődnek azután, hogy miért Bukarestben születtem december tizenkilencedikén. És azért is, mert hát azért az ember tanulmányai során újra meg újra találkozik avval, hogy ettől kezdve, vagy semmit nem írnak a történelem könyvek, vagy pedig hazudnak, és mást írnak, mint amit az ember otthon hall, vagy éppen ebben a körben(...)

...Kocsival mentünk, megálltunk a határon – ez most volt ősszel – egy ismerőssel, akit nagyon ismertek a román határőrök, félreállították a kocsit (...), és elkezdtek hozzám románul beszélni,... s mondtam, hogy egy árva szó nem tudok románul, és tényleg fel voltak háborodva, hogy hogy merem megjátszani magam, amikor én Bukarestben születtem. Hiszen ez van beírva.

Dr. Szilágyi Júlia: Én (apám) halálát csak ...akkor realizáltam '62-ben, amikor már a Göncz Árpád is hazajött a börtönből....Igen. És (...) nekem azt mondta, hogy hát, Julikám –, szóval (...) én azt hámoztam ki belőle – (...) most már nincsen bent senki a börtönben (...) az 56-osok közül. (...) Minálunk, elég hosszú ideig a Józsefkörúton is, és a Bécsi úton is voltak ilyen vendégségek is, ahol összejöttek a Júlia néni is, meg a Hardyék is, meg sokan. És állandóan ment a beszélgetés... ezekről a dolgokról, és én éveken keresztül tudtam a felnőttek ezen beszélgetéseit úgy hallgatni, hogy én abból nem hallottam ki, hogy az apu halott... egyszerűen ezt én valahogy meg tudtam csinálni,... ennek van a pszichológiában egy neve, hogy ezt hogy kell csinálni..., hogy az ember bizonyos dolgokat nem hall meg. Amit nem akar, azt nem hall meg.

Hankiss Ágnes: Én ötven márciusában születtem, apámat májusban elvitték. Hazajött három és fél év után, abból majdnem három évig magánzárkában tartották (...) Semmiféle információt anyám apámról nem kapott, egyáltalán nem lehetett tudni, hogy él, hal, valaha viszontlátja-e (...) Nekem hol azt mondta, hogy apád elutazott, hol azt, hogy lehet, hogy meghalt. Az idő nagy részét ebben a korai, első három-négy évben két irtó bájos, öreg hölgnél töltöttem Kőbányán, illetve ingáztam. Mert ők hol elvittek magukkal, hol visszahoztak, (...) nagyon vallásos, katolikus, a szó legigazabb értelmében istenhívő emberek voltak, borzasztó távol álltak ettől a rendszertől, de olyan távol, hogy az áldozatoktól majdnem olyan távol, mint a gyilkosoktól. (...) Finom kis vaníliáskifliket sütöttek, meg minden jóban részem volt ott, meg vitrin törpékkel, és... És mindig megkérdeztem, hogy hát nekem nincs apukám? Mert ez az óvodában kincs volt. És akkor Annus néni mindig azt felelte, hogy „katonatiszt a Szovjetunióban” (...) Úgy gondolta, hogy abból nem lehet baj... Na most, ehhez képest az anyámtól töredékesen hoztam megérkező (...) értesülések ugyanerről, hát ez elég nehezen volt összehozható, és arra például nagyon élesen emlékszem, amikor egy napon hazamentünk Annus nénivel Kőbányáról (...) és anyám kinyitotta az ajtót, és odasúgta Annus néninek, hogy: „Itthon van a Péter”, majd beléptünk, én Annus néni mögött, és egy borzasztóan sovány és elgyötört arcú férfi guggolt az előszobában és kitérte felém a karját, és én abszolút nem tudtam, hogy most mi a teendő, és Annus néni a fülembé súgta, hogy: „Ő az apukád”. És én teljesen megkövültén álltam, mert hát egyszerűen borzasztó furcsa dolog, amikor az embernek először azt mondják, három és fél éves korában, hogy ő az apukád. Sose látta...

Dr. Donáth Ferenc: (...) Ezeknek az embereknek a viselkedésében nem az objektivitást kell hajszolnunk. A legfontosabb az, hogy bele kell tudni élni magunkat az ő helyükbe, az ő szerepükbe. Én azt hiszem, hogy nekem, mint fiának, több lehetőségem van, ha megismerem azokat a történelmi körülményeket, amik között döntött az apám, hogy meg tudjam érteni, azt, ahogy döntött. Énszerintem ez egy döntőbb momentum, mint állandóan

objektivitást emlegetni, ami persze egy nagyon fontos kritérium, de e nélkül nem megy. És én azt hiszem, hogy ne kábítsuk magunkat avval, hogy itt egyedül a Kádár az, aki miatt nem derül fény arra, hogy mi történt tulajdonképp (...)

Hankiss Ágnes: (...) De ugye mindannyian azt szeretnénk, hogyha minél hamarabb eljönne az az idő, amikor először is, tisztességgel el lehetne temetni ezeket az embereket. Másodsor, hogy tisztességgel és őszintén lehetne beszélni ezekről a dolgokról. De megmondom őszintén, bár tán nem kéne ezt kimondani, hogy ugyanakkor benem egy félelem is van, mert átéltem nemegyszer, társasági, különböző szinteken, ha erről... nem tudom, ti hogy vagytok..., én beszéltem erről, én nagyon sok helyen elmeséltem Romániát. Miért ne meséltem volna el? Hát az ilyenért az embernek... nem volt mitől félnie. Na most én elmondtam, és nemegyszer átéltem azt, (...) most nagyon durván fogom lefordítani azt, amit a szemekben láttam, hogy hát: ez is kommunista, az is kommunista. Az az őrijítő ebben az egészben, itt vagyunk egy ilyen köztes állapotban, ahol egyrészt még mindig nem beszélhetünk a dologról, másrészt attól van állandóan az embernek ez a részben lekésettség érzete, részben ez a borzasztó ellentmondásos belső bizonytalanság érzete, hogy azért is kéne erről most már előbb utóbb, tényleg elébe menve és fölválalva a dolgokat beszélni, mielőtt (...) egyszer csak ugye a két szék közt a pad alatt (...) találnánk magunkat, ahol már azért nem beszélhetünk majd a saját szüléinkről, a saját meggyőződésünknek, és a ... mondjam így?... igazságnak? objektivitásnak megfelelően, mert már az ellenkező oldalról fogjuk átélni ugyanazt a nyomást, amit most a hivatalos politika felől. (...) Legalább mi magunk ne menjünk bele – hogy mondjam – abba a csöbe, ahol az ember voltaképpen nem érdekelt a teljes igazságnak... ezt a szót kicsit idézőjelbe teszem, mert ugye az ember mindig csak abban használhatja – tehát valami módon az igazság kibontásában mondjuk a Nagy Imre csoporttal kapcsolatban. Tudniillik tényleg az a probléma, hogy itt több érdek is találkozik, a hazugságban. Ugye az egyik az nyilvánvaló, azt nem is kell mondanom, mert nyilván a Kádáréknak azért nem érdekük, hogy a Nagy Imre csoportról mondjuk valami olyanfajta – most képtelenség, amit mondok – feltáró és leíró monográfia készüljön, mert ugye akkor ebből többek között kiderülne az, hogy ezek az emberek végül is, még október 23-án is, kommunistaként léptek föl. Mindannyian tudjuk, hogy így volt. Na most ez nyilvánvalóan nem érdekük, tudniillik akkor rögtön tarthatatlanná válik az ellenforradalom kategóriának az összekapcsolása velük, és tarthatatlanná válnak ... az ítéletek is. De ugyanakkor... és ez a kínos pont, mi magunk sem vagyunk igazán érdekeltek, mert akkor viszont szembe kéne

néznünk végső soron ennek az egész kommunista mozgalomnak (...) a történelmi felelősségével.

Dr. Szilágyi Júlia: (...) De én nem szeretnék politizálni. És a hatalmat meg utálok, mert személyiségrombolónak tartom, mint az alkoholt: öl, butít és nyomorba dönt.

Dr. Donáth Ferenc: Élünk egy apolitikus társadalomban, amelyik társadalom elfogadja, hogy egy bizonyos kör birtokolja a hatalmat ebben az országban, és amennyiben a létfeltételeinket megteremti, bizonyos kantárszárra enged minket, akkor mi elfogadjuk és tudomásul vesszük, hogy az a bizonyos kör önmagán belül örökíti és birtokolja a hatalmat. Na most itt van az ütközőpontja, ha valamit mi történelemnek degradálunk, amivel végül is... valamiféle személyes kontaktusba kerültünk, hogy az atyáink jó része a hatalomban részt vett, ennek a hatalomnak az alkotójaként vett részt, és ráadásul mi hiszünk benne, hogy ezek tisztességes emberek voltak, akik ilyen vagy olyan módon, ilyen vagy olyan döntések útján a hatalmat formálták, és közben formálódtak a hatalomtól (...)

28. Magyar Filmszemle – Corvin Filmpalota Korda terem –
1997. február 8.

No 5 — Première année 15 Octobre 1925

LA RÉVOLUTION SURREALISTE

LE PASSE

SOMMAIRE

Une lettre : E. Gengenbach.
TEXTES SURREALISTES :
 Pierre Brasseur, Raymond Queneau, Paul Eluard,
 Déodat Seunbeam, Monny de Boully.
POÈMES :
 Giorgio de Chirico, Michel Leiris, Paul Eluard,
 Robert Desnos, Marco Rostitch, Pierre Brassieur.
RÈVES :
 Michel Leiris, Max Morice.
 Décadence de la Vie : Jacques Baron.
 Le Vampire : F. N.
 Lettre aux voyantes : André Breton.

Nouvelle lettre sur moi-même : Antonin Artaud.
 Ces animaux de la famille : Benjamin Peret.
CHRONIQUES :
 Au bout du quel les arts décoratifs :
 Louis Aragon.
 Le Paradis perdu : Robert Desnos.
 Léon Trotsky : Lénine : André Breton.
 Pierre de Massot : Saint-Just : Paul Eluard.
 Revue de la Presse : P. Eluard et B. Peret.
 Correspondance, etc.
ILLUSTRATIONS :
 Giorgio de Chirico, Max Ernst, André Masson,
 Joan Miró, Picasso, etc.

ADMINISTRATION : 42, Rue Fontaine, PARIS (IXe)

ABONNEMENT :
 105 14 Numéros :
 France : 45 francs
 Etranger : 55 francs

Depositaire général : Librairie GALLIMARD
 15, Boulevard Raspail, 15
 PARIS (VIIe)

LE NUMÉRO :
 France : 4 francs
 Etranger : 5 francs

Endródi Szabó Ernő

BELÉGIA

1

*nem emlékszem ettem-e rózsát valaha is
szárogattam-e agyvelőm forró délszaki szélben
voltam-e tüzes állat érdes fekete bűnben üzekedő
voltam-e vértolulás nagy szürke országutak görcsös
pulzálásában halott arc fehérbársony leple félresikerült
kézfogás villamosvezetékre leszállt elégő lepke voltam-e
történelem egy történelem nélküli tájban voltam-e
szerető vágy nélküli ágyban voltam-e városok
emésztő bugyrában vérző fekély voltam-e magas
és voltam-e mély voltam-e egymásból nyíló helyben
és tova voltam-e habár voltam-e noha*

*

*leépül bennem a táj
folyóim férges hullanedvek
városaim képlékeny törpék uránzabáló
kihűlt kőketrecek
fémes zizegéssel széthull porlik
lebomlik a látvány: kormos becsapódásoktól
tépett kirakat melyben itt-ott még lélegző
roncsok végtagok üszkös testcsonkok és semmi
semmi más csak a hangtalan hűvös országutak
elfolyó céltalan szalagjai*

2

*kopott külváros-fotőjőmben ülve
valaha-volt utcahíres zenekaromról álmodom
kék pipacsok hűvös torkáról és vízalatti
Zenékről álmodozom s nap nap után előhúzó
simogatom sátánfarkam bolyhos hosszát méregetem
míg a kertvégben a szomszéd gyerek rideg ritmust
dobol egy csonka horpadt lábostetemen
– hangos jól tagolt –
napi-örökkévalóság jelen*

*

*ceruzacsonkom hegyezem
ölemben harmincötévről szóló belég
– odakinn fölberreg rekedt motorzene –
az eléghez – ennyi – elég*

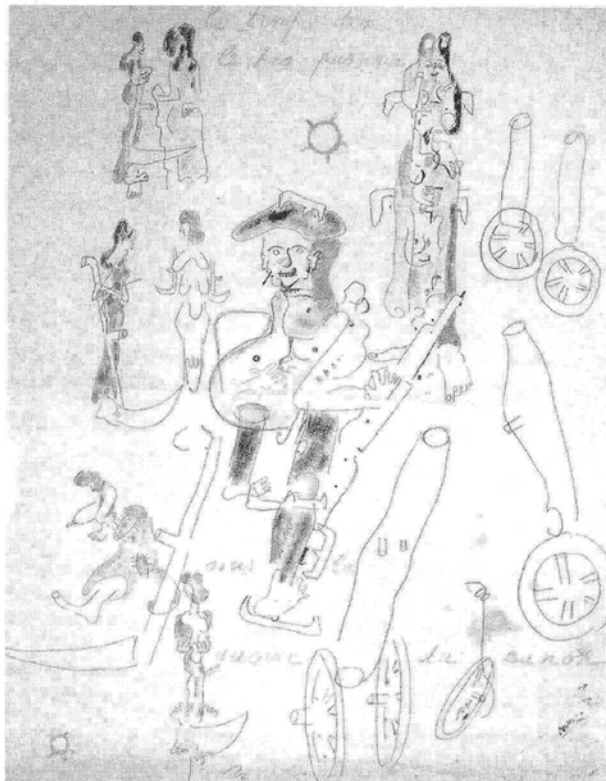

[ó költők sorai]

ó költők sorai költők emléke
 költők élete igen életem épp
 akkor abban a pillanatban amikor
 modigliani legjobb vásznain sem ér-
 dekel már a szenvedő emberiség épp
 akkor amikor csukott esernyőmet be-
 dugom a napfényalvadás alá én
 eszernő
 tudatosan és öntudatlanul eltelve
 mákkal térdre tolt bugyik tömött
 másnap-szagával meginogva a hó-
 portól és szeptembertől és a kert
 romos esőillatától belefekszem a
 rideg ragyogásba átúszom ragyogásod
 képzelt végtelenjét én kirojtosodott
 életemmel püffedten a filléres nyomortól
 mely véresre karmolja létezőm kitölthetetlen
 űrét én eltelve rothadással szeszekkel dögszagú
 sárral a máslet vizein lebegő édeni mákkal én
 eszernő
 szimultán légyottban szakítva a tegnappal a
 mával én eszernő tudatosan és öntudatlanul
 mondom hát persze a szerelem igen a szerelem a
 fontos csakis a szerelem – csordultig
 telítve a krizantém gyászos pompájával

[igen és micsoda rettenet]

igen és micsoda rettenet hogy
 nem ismerhettétek ezt a susztermellkasú gyereket
 a lámpaucchuszonnégyből amint az ágyát elöntő
 erszéthomoknak félszegen megsúgja barátaim az
 a baj az igazi baj hogy nagyapánk már csak reszketni
 és félrebeszélni tud bennünk hát igen ez nagy baj
 fiúk barátok barátaim igen elég nagy baj hogy
 elillantatok mióta berúgtunk sírtunk okádtunk és
 röhögtünk együtt kohánmari modnom sűgom
 félszegen erszéthomoknak októbersárnak kedves
 mai én már csak kómában fekvő én-azonosságomról
 tudok beszélni de te a körúton grasszálsz és
 elfeledtél engem pedig neked adnám a mandulakanárikat
 lásd lassan készülődnek a nyirkos erszéthetenger
 cirpegő homokzenéjén át-meg-átrepülnek de hát
 gondold meg mégiscsak micsoda iszonyat amikor
 papjai szolgálói mind lenyilazva és egyre forróbb
 és egyre lassúbb kövek stadionok ordítva omló
 kőkoronája hajósok szemefénye fároszom temető
 kőmalmai és visítva zuhogónapcsepppek a repedő
 bőrben a szakadó bőr alatt így hát itt vagyok fiúk
 erszéthomokban októbersárban s. mester lányának
 manhattani képeslapjaiból emelt endrődivárban és
 már csak az idegen nők szobáiban szétdobált koszos
 gatyák jelzik utam az időben

Antonin Artaud: Katona fegyverrel, ceruza, viaszceruza (1945. október)

Gabriel García Márquez

A TRAMONTÁNA

Csak egyszer láttam őt, a Boccaccióban, Barcelona egyik divatos mulatóhelyén, néhány órával azelőtt, hogy szörnyet halt. Egy csapat svéd fiatal győzködte, éjjel két órakor, hogy menjen velük Cadaquésbe, és ott mulassanak tovább. Tizenegy svéd: alig lehetett megkülönböztetni őket, mert a fiúk és a lányok egyformák voltak: szépek voltak, keskeny csípőjük és hosszú, aranszőke hajuk volt. Ő legfeljebb húszéves lehetett. Fejét sűrű, göndör fürtök borították, sárgásfehér, bársonyos bőre volt, mint minden karib fiúnak, akit a mamája úgy szoktatott, hogy mindig az árnyékos oldalon járjon, és arab szemek talán azért csillogott úgy, hogy magába bolondítsa a svéd lányokat, meg esetleg néhány fiút is. Felültették a bárpultra, mint egy hasbeszélő a bábuját, és úgy próbálták rávenni a kiruccanásra, hogy slágereket énekeltek, és közben ritmusban tapsoltak hozzá. Ő kétségbeesetten szerette volna megértetni velük, hogy nem mehet. Valaki odakiabált nekik, hogy hagyják már békén, mire az egyik svéd vigyorogva odafordult hozzá:

– Ő a miénk – kiáltotta oda. – A személművésztől kotortuk ki.

Én nem sokkal azelőtt mentem be a Boccaccióba a barátaimmal együtt, Dávid Ojsztrah utolsó koncertje után, amit a Palau de la Música-ban adott, és a svédek hitelenségétől libabőrös lettem. Mert a fiúnak szent okai voltak rá, hogy ne menjen Cadaquésbe. Az előző év nyaráig ott élt, antillai slágereket énekelt egy divatos lokálban, míg a tramontána le nem döntötte a lábáról. A második napon sikerült elmenekülnie, és elhatározta, hogy ha fúj a szél, ha nem, többé nem megy vissza Cadaquésbe, mert biztos volt benne, hogy ha visszamegy, meghal. Ez olyasfajta karib bizonyosság volt, amit az a racionalista északi kompánia nem tudott megérteni, a nyári hőségtől felhevültem, meg az akkori idők kemény katalán boraitól, melyek esztelen gondolatokat ültettek el a szívekben.

Én úgy megértettem őt, mint senki más. Cadaqués a Costa Brava egyik legszebb és legérzékenyebb falva volt. Ezt részben annak köszönhettem, hogy csak a hegyoldal peremén vezető keskeny és kanyargós úton lehetett megközelíteni, a tátongó szakadék fölött, és nem kis lélekjelenlét kellett ahhoz, hogy az ember ötven kilométeres sebességnél gyorsabban hajtsa. A régi házak fehérek

voltak és alacsonyak, a Földközi tenger halászfalvainak hagyományos stílusában. Az új házak híres építésszek tervezték, tiszteletben tartva a település harmóniáját. Nyáron, amikor olyan meleg volt, mintha a hőség a szemközti járdáról, az afrikai sivatagból jönne, Cadaqués egy pokoli Bábéllé változott, az egész Európából odaözönlött turistákkal, akik három hónapon át helyet követeltek maguknak a helybelieknek meg azoknak a külföldieknek a paradicsomában, akik voltak olyan szerencsések, hogy akkor vettek ott olcsón házat, amikor még lehetett. Tavasszal és ősszel viszont, amikor a Cadaqués vonzóbb helynek bizonyult, nem volt ember, aki ne várta volna szorongva a tramontánát, mely a szárazföld felől fúj makacsul és könyörtelenül, és mely a helybeliek meg néhány tapasztalt író szerint az örület csíráit hozza magával.

Vagy tizenöt évvel ezelőtt én is gyakran kijártam oda, amíg a tramontána át nem süvített az életünkön. Még föl sem támadt, amikor már megérezttem, egy vasárnap délután a szieszta alatt: az a megmagyarázhatatlan bizonyosság töltött el, hogy valami történni fog. Rosszkedvem lett, szomorú lettem, pedig nem volt rá okom, és az volt az érzésem, hogy a fiaim, akik akkor még tíz éven alul voltak, ellenséges tekintettel figyelik a lakásban minden léptemet. Aztán hamarosan jött a portás egy szerszámos ládával meg pár köteg hajókötéllel, hogy rögzítse az ajtókat meg az ablakokat, és nem csodálkozott a levertségemen.

– A tramontána – mondta. – Egy órán belül itt lesz.

Régi tengeri medve volt, már nagyon öreg, de mesteriségéből megmaradt a vízhatlan zubbonya, a matrózsapkája és a pipája, meg a sok ragya, amit a világ sói égettek a bőrébe. Szabad óráiban kint kuglizott a téren a különféle vesztett háborúk veteránjaival, vagy a turistákkal poharazott a tengerparti kocsmákban, mert azzal a tüzéres katalán szókinccsel, amivel rendelkezett, bármilyen nyelven képes volt megértetni magát. Büszkén mondogatta, hogy a földgolyó összes kikötőjében járt, de szárazföldi várost egyet se ismert. – Még a franciák Párizsát se, akármilyen is legyen – mondta. Mert a tengeri hajókon kívül nem bízott egyetlen járműben sem.

Az utolsó években hirtelen megöregedett, és már nem hagyta el a házat. Többnyire a portásfülkében tartózkodott, egyes egyedül, ahogy mindig is élt. Ott főzött magának egy pléhedényben a spiritusz főzön, de ez is elég

volt ahhoz, hogy mindnyájunkat elbűvöljön a gótikus konyha ínycsemegetésével. Kora reggeltől a lakókkal foglalkozott, emeletről emeletre járva, és az egyik legszolgálatkészebb ember volt, akit valaha is ismertem, a katalánok önkéntelen nagylelkűsége és száraz gyengédsége sugárzott belőle. Keveset beszélt, de abban, amit mondott, mindig benne volt a lényeg. Mikor nem volt más dolga, órákon át írogatta a totótippjeit, de csak ritkán ment el lepecsételtetni a szelvényeket.

Aznap délután, miközben a közelgő veszedelem miatt az ajtókat és ablakokat rögzítette, úgy beszélt a tramontánáról, mint egy asszonyról, akit csak gyűlölni lehet, de aki nélkül nem érdemes élni. Meglepett, hogy egy tengerész ilyen komolyan vesz egy szárazföldi szelet.

– Ez régebbi, mint a szárazföld – mondta.

Úgy beszélt, mint aki az éveket nem a napok és hónapok szerint tartja számon, hanem aszerint, hogy hányszor fúj a tramontána. – Tavalý, úgy három nappal a második tramontána után, szörnyű hasmenésem volt – mesélte egyszer. Talán ezért hitte úgy, hogy minden tramontána alatt éveket öregszik az ember. Olyan izgatott volt, hogy már alig vártuk a tramontána érkezését, mint egy halál hozó, de izgalmasan szép vendéget.

Nem sokáig kellett várnunk. Alighogy elment a portás, egy halk süvítés hangzott fel, aztán egyre életesebb és hangosabb lett, és végül akkora morajlássá erősödött fel, mintha földrengés lenne. Ekkor tört be a szél. Előbb csak egy-egy rohammal, melyek aztán egyre sűrűbben követték egymást, mígnem az egyik megrekedt fölöttünk, és csak fúj megállás nélkül, egy lélegzetvételnyi szünet nélkül, olyan erősen és olyan vadul, hogy abban már volt valami természetfölötti. A lakásunk, a Karib-tengerpart házaival ellentétben, a hegyre nézett, talán a katalánoknak a miatt az ósdi felfogása miatt, hogy a tenger szép, de még szebb, hogy ha hátat fordítunk neki. Így hát szembe kaptuk a szelet, és úgy fúj, hogy majdnem elszakadtak az ablakokat rögzítő kötelek.

Engem az lepett meg a legjobban, hogy közben továbbra is gyönyörű idő volt: ragyogóan sütött a nap a felhőtlen égen. Úgy döntöttem tehát, hogy kimegyek az utcára a gyerekekkel, és megnézzük, hogyan viselkedik a tenger. Végül is a gyerekek a mexikói földrengések és a Karib-tenger hurrikánjai közt nőttek fel; gondoltuk, mit számít nekünk egy orkánnal több vagy kevesebb. Lábujjhegyen mentünk el a portásfülke előtt, és láttuk, hogy a portás egy tányér kolbászos babfőzelék fölött meredten bámul ki az ablakon, a szélvihart figyelve. Nem látott meg minket.

A ház falának tövében sikerült előre jutnunk, de amikor kiértünk a sarokra, bele kellett kapaszkodnunk egy oszlopba, hogy a szél el ne röpítsen. Onnan, az oszlop

mellől néztük ámulva a tengert, mely mozdulatlanul és áttetszően tündökölt a kataklizma kellős közepén, míg a portás, a ház néhány lakójának segítségével, vissza nem vitt a biztos menedékbe. Csak akkor láttuk be, hogy az egyetlen értelmes dolog, amit tehetünk, az, hogy bezárkózunk a lakásba, amíg Isten úgy akarja. De arról, hogy meddig akarja, fogalma sem volt senkinek.

Két nap múlva az volt az érzésünk, hogy az a félelmetes szél nem is a természet műve, hanem emberi bosszú, amit azért eszelt ki valaki, hogy jól meggyötörjön vele, és mindenki úgy érezte, hogy csakis neki szól. A portás napjában többször is feljött hozzánk, mert aggódott a lelki állapotunk miatt, és friss gyümölcsöket hozott nekünk, a gyerekeknek meg mézeskalácsot. Kedden ebédre megajándékozott minket a katalán konyhakert remekével, amit a pléhfazekában főzött meg: csigával párolt nyúlhúst. Az iszonyat közepette valóságos örömméppé vált.

A szerdai nap, amikor nem történt semmi, csak fúj a szél, életem leghosszabb napja volt. De valami olyasmi lehetett, mint a virradat előtti sötétség, mert éjjel után mindnyájan arra ébredtünk egy és ugyanabban a pillanatban, hogy nyomasztó csend vesz körül, olyan mélységes csend, ami csak a halál csendje lehet. A hegyre néző részen egy falevél se rezgett. Úgyhogy kimentünk az utcára, de olyan korán, hogy a portásfülkében még sötét volt, és gyönyörködve néztük a hajnali eget, melyen még ott ragyogott minden csillag, meg a tengert, mely önnön zöldes fényével világított alattunk. Még öt óra sem volt, de sok turista kint nyüzsgött már a parti köveken, boldogan és megkönnyebbülten, és kezdték felvonni a vitorlákat a háromnapos penitencia után.

Amikor kimentünk a házból, nem figyeltünk fel rá, hogy a portásfülkében sötét van. De amikor hazamentünk, már a levegő is ugyanolyan zölden foszforeszkált, mint a tenger, a fülkében viszont még mindig sötét volt. Furcsának tartottam a dolgot, bekopogtam, kétszer egymás után; aztán, mivel nem kaptam választ, benyitottam a fülkébe. Azt hiszem, a gyerekek hamarabb látták meg, mint én, és rémülten sikoltottak fel. Az öreg portás, a matrózskabátjának hajtókájára rátűzött valamennyi kitüntetésével, amiket a hajózásban szerzett érdemeiért kapott, ott lógott a fülke középső gerendáján, enyhén himbálózva még a tramontána utolsó fuvallatától.

Még erősen lábadozóban és a nosztalgia idő előtt ránk tört érzésével, a tervezettnél korábban ott hagytuk a falut, azzal a szilárd elhatározással, hogy soha többé nem térünk vissza. A turisták megint kint voltak az utcán, és a veteránok terén szólt a zene, de a veteránok csak amúgy félszívvel gurították a golyókat. A Maritim presszó poros ablakain keresztül láthattuk még néhány barátunkat a

Petri György

OKTÓBERI CAPRICCIO

*Aki bármiben is hisz: az hülye.
Vagy színvak a szívárványos valóra.
Oly nyilvánvaló: minden igazság: fél? harmad?
negyed?
De leginkább végtelen tizedestört.
Mondhatnám tehát tréfásan:
menj az anyád N... De nem mondom,
mert nem vagyok viccelődő kedvemben.
Október huszonharmadika van.
Most és mindörökké.*

*13 éves voltam,
úsztam boldogan
a történő elembe.
Tíz napig éltem.
Azóta? Semmi.
Kádár Apró Dögei.
Apró változások.
Az egyik hülyét felváltja
a másik. Na jó, persze,
„gazdasági síkon”, meg Euro-izék
sat., sat.
Előttem már a méretlen idő.
A „csak”, az „ígysem”, „úgysem”.
A sehogy. Szétrohadt akasztófák. Tájékp.
Nem fordítom meg többé a homokórát.*

DONÁTH PÉTER
HALÁLÁRA

*Hazajössz majd, és elmeséled,
hogymilyen volt a temetés.
Milyen, ha elmúlik egy élet.
Jaj, milyen szörnyű az egész!*

*Velem mi végez, és mikor?
Most, hogy elmúlt a férfikor?
Nincs már: csak csömör, unalom,
halkul és elhal a dalom.*

1997. január 7.

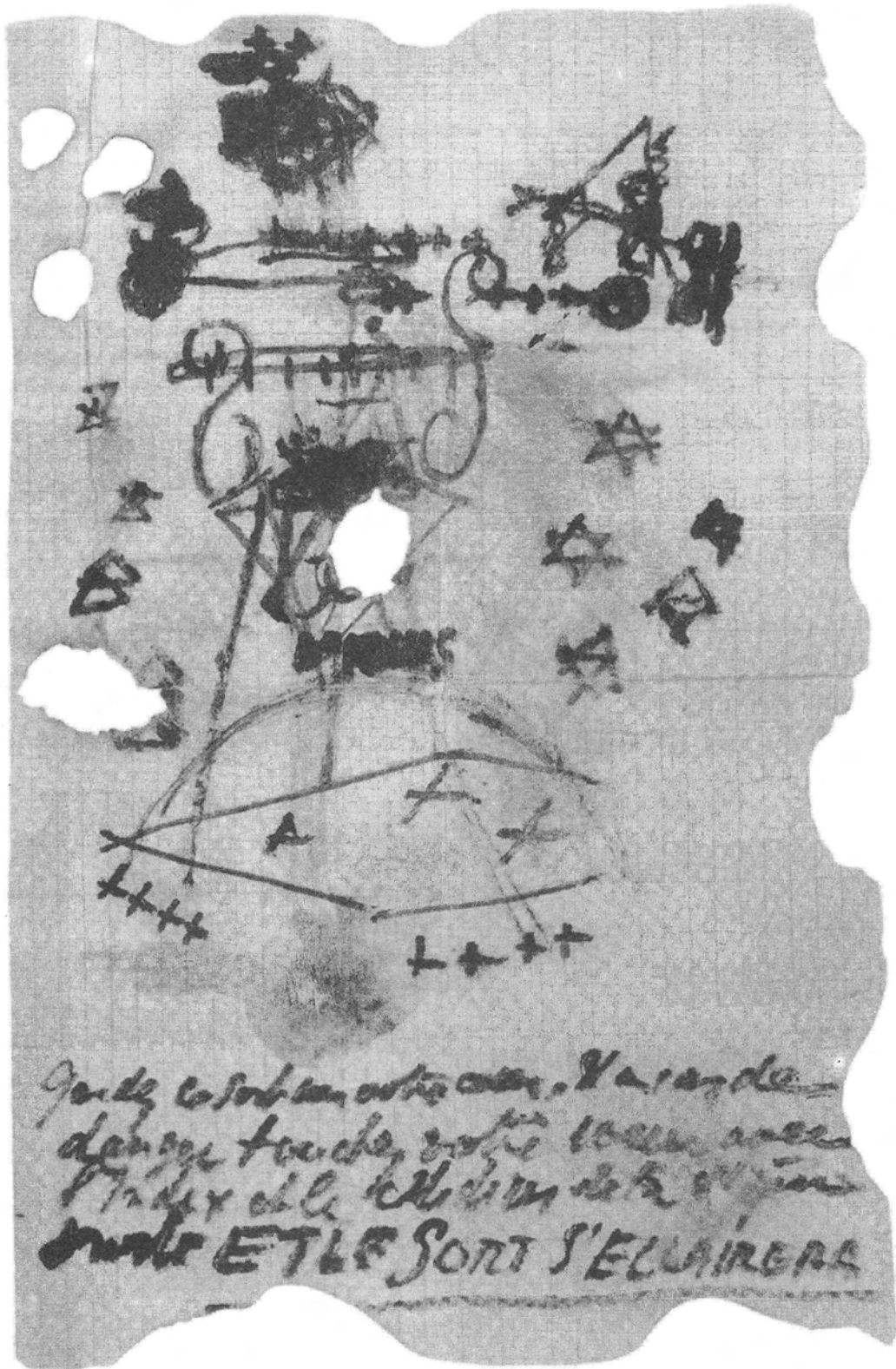
ELÉGIA

*Durva planéta ez,
itt élsz
már ötven, vagy hányezer éve?
Ostoba bankóadásnak itt helye nincsen.
Győz az ököljog, lapít a vén disznó,
sunity az Isten.*

AZ ALKOHOLISTÁK
DALA

*Az ember néha, néha tán
megesik, hogy seggreesik,
de végül hazatántorog,
gyomra és agya háborog.
És reggel elnézi a fát,
ami most még csupa virág:
melyik ágra akassza magát?*

Antonin Artaud: Varázslat Leon Funksért, viaszceruza-rajz (1939. május 8.)

Artaud néhány nappal a halála előtt

Tisztelt Olvasó!

A Cigányfűrő továbbra is megrendelhető postai pénzes utalványon az alábbi címen:

Cigányfűrő Szerkesztősége
1089 Budapest Baross utca 124.

Előfizetési díj összesen 576,- Ft + postaköltség - példányonként - Budapestre: 34,- Ft, vidékre 44,- Ft.

Hol kapható el a Cigányfűrő? Az alábbi helyeken folyamatosan:

Írók Boltja (VI. Andrassy út 45.),
Balázs Béla Stúdió (V., Bajcsy-Zsilinszky út 36-38.),
Cirko-Gejzír (VIII. Lőrinc pap tér 3.),
Pont Könyvesbolt (V. Mérleg u.6.),
Fiatal Művészek Klubja (VI. Andrassy út 112.),
Örökmozgó (VII. Erzsébet körút 39.),
Hunnia Kávézó (VII. Erzsébet körút 26.),
Kosztolányi Művelődési Ház (IX. Török Pál u. 3.),
Szindbád Mozi (XIII. Szt. István körút 16.),
Odeon Kft. (XIII. Hollán Ede u. 7.),
Tabán Mozi (I. Krisztina körút 87-89.),
Balassa Könyvesbolt (II. Margit utca 1.),

Művész Mozi (VI. Teréz körút 30.),
Blue Box (IX. Kinizsi u. 28.),
Századvég Könyvesbolt (V. Veres Pálné u. 4-6.),
Liget Galéria (XIV. Ajtósi Dürer sor 5.),
Graffiti (VIII. József körút 63.),
Király utcai Könyvesház (VI. Király u. 50.),
Bartók Könyvesbolt (XI. Bartók B. u. 25),
MTV Újságpavilon (V. Szabadság tér 17),
Magyar Rádió Pagoda (VIII. Bródy Sándor u. 5-7.),
Fórum Könyvárúhá (VII. Rákóczi u. 14.),
Műcsarnok (XIV. Hősök tere),
Pedagógus Könyvesbolt (VIII. Múzeum krt. 8.)

VIDÉKEN:

Szokoly Antikvárium (Veszprém, Szabadság tér 13.),
József Attila Könyvesbolt (Kaposvár, Fő u. 33.),
Rónai Művelődési Központ (Miskolc, Mindszent-tér 3.),
Grand Café Művészmozi (Szeged, Deák Ferenc u. 18.),
a Székesfehérvári Városi Könyvtárban
és fiókkönyvtáraiban.

A lapot nem a Magyar Posta,
hanem már megint Anti terjeszti!

TARTALOM

Antal István: <i>A²</i> -----	2
Petri György: <i>Marx</i> -----	3
Aparna Rao: <i>Nomád csoportok Nyugat- Közép- és Dél-Ázsiában (Ladányi Klára fordítása)</i> ---	4
Antal István: <i>Carl Solomonért</i> -----	7
Eörsi István: <i>Két felszólalás</i> -----	8
Acsády Judit: <i>A hosszú combú skót boszorkány, avagy ki mit ért feminizmus alatt?</i> -----	11
Ladik Katalin közreadja: <i>Élhetek az arcodon?</i> (részlet a készülő regényből) -----	14
Részletek Stephen Steinberg és Sir Angus Fraser műveiből (Koppány Márton és Vereckei Andrea, Zalotai Melinda fordításai) -----	16
Tamás Amaryllis: <i>Eltelt kilenc év</i> (beszélgetés Ember Judit filmrendezővel) -----	18
Ember Judit: <i>A snagovi gyerekek</i> (részletek) ----	21
Endrődi Szabó Ernő versei -----	23
Gabriel García Márquez: <i>A tramontána</i> (fordította: Székács Vera) -----	25
Petri György versei -----	28
Balogh Attila: <i>Humorom</i> -----	32

Antonin Artaud rajzai
Györgydeák György tusrajza

CONTENTS

István Antal: <i>A²</i> -----	2
György Petri: <i>Marx</i> (Poem) -----	3
Aparna Rao: <i>Nomad Tribes in West-, Central and South-Asia</i> (Translated by Klára Ladányi) -	4
István Antal: <i>For Carl Solomon</i> -----	7
István Eörsi: <i>Two speeches</i> -----	8
Judit Acsády: <i>The Scottish witch has Long Legs, or: What People Think About Feminism</i> -----	11
Katalin Ladik: <i>Can I Live on Your Face?</i> -----	14
Extracts from Stephen Steinberg's and Sir Angus Fraser's Books -----	16
Amaryllis Tamás: <i>When Nine Years Had Passed...</i> (Interview with Judit Ember filmdirector) -	18
Judit Ember: <i>The Snagov Kids</i> (Extracts) -----	21
Ernő Endrődi Szabó's Poems -----	23
Gabriel García Márquez: <i>The Tramontana</i> (Translated by Vera Székács) -----	25
György Petri's Poems -----	28
Attila Balogh: <i>My Own Humour</i> -----	32

Drawings by Antonin Artaud
Inkgraphic by György Györgydeák

A szerkesztőség munkatársai

Balogh Attila főszerkesztő

F. Havas Gábor és Prónai Csaba főszerkesztő-helyettesek

Baranyi Ilona olvasószerkesztő

Ladik Katalin szerkesztő (vers)

Tamás Amaryllis szerkesztő (film, interjú)

Neményi Zsolt szerkesztő (széppróza)

Györgydeák György művészeti szerkesztő

Balahoczki Mónika szerkesztőségi titkár

Endrődi Szabó Ernő, Antal István, állandó munkatársak

Eörsi István és Petri György főmunkatársak

Cigányfűró kisebbségsszellemű művészeti és közérzeti folyóirat

Megjelenik: kéthavonta

Kiadja: a Dunától a Gangeszig Alapítvány

Felelős kiadó: Révész Sándor elnök

Cím: 1089 Budapest Baross utca 124.

Telefon: -

A Cigányfűró megjelenését a következők támogatják:

Soros Alapítvány, Nemzeti Kulturális Alap

ISSN 1218-3881

Nyomdai előkészítés:

Nyomás: FRAGMENTUMKFT.

CIGÁNYFŰRŐ
SZERKESZTŐSÉGE
BUDAPEST 1089
BAROSS U. 124
TEL: 06-30-343799

OLDALANKÉNT
HÁROM FORINT

KUMOROM

Klárát nagyon szerették a telepen rendkívüli szorgalma és tisztasága miatt. Az asszonyok kicsit irigykedve, de elismerően nézték a szárítókötélre kiakasztott frissen mosott lepedőit, ruháit, melyek olyan illatosak voltak a tavaszi fényben, hogy még a magyar emberek is bólogattak arra jártukban.

Már jócskán tavasz volt, amikor olyan szakemberfélék még a rozoga putrik padlásaira is felmásztak, és mindenfélét elkezdtek ott méregetni. Aztán jöttek a munkások, oszlopokat vertek le, és vezetékeket erősítettek rájuk.

Egyik este a telep fényárban úszott, a gyerekek és a lepkek mind a fény köré gyűltek, az öregek pedig bölcs morgással lesték a csodát. Amikor a házakba is bevezették a villanyt, az emberek kicsit röstellték, hogy a fény megvilágítja szegénységüket, kócosságukat.

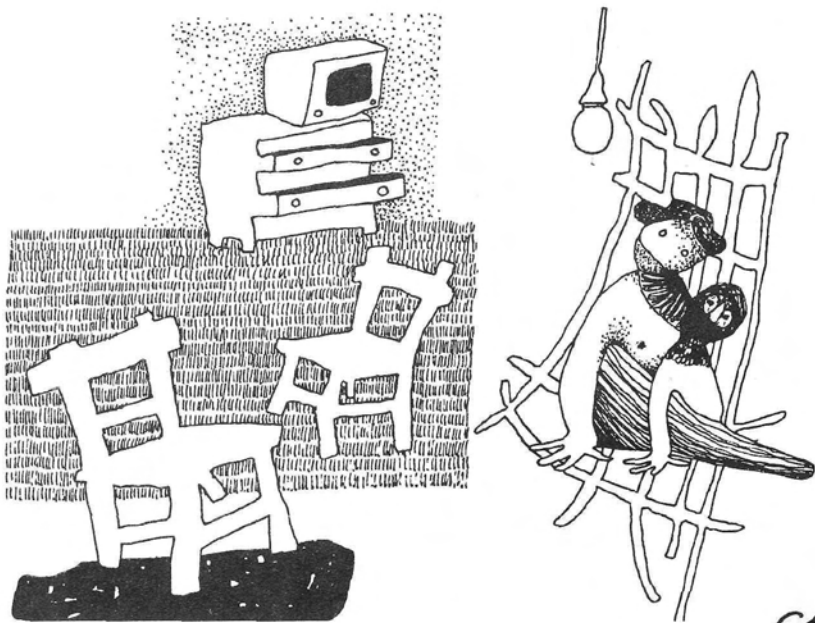
Klára és férje úgy döntöttek, hogy a vályogvetésért kapott pénzükből vesznek egy olcsó televíziót. A szobában ki is néztek neki egy komódot, a tetejére tették, és alaposan letörölgették. Késő délután szertartásosan leültek elé, és bekapcsolták. Tiszta, intelligens arcú embert láttak, aki megszólalt:

– Jó napot kívánok!

Klárában meghűlt a vér, gyorsan visszaköszönt, és megrémülve így szólt:

– Jaj, kérem ne tessék körülnézni, mert nagy a rendtelenség! – és gyorsan letakarta a televíziót egy sötét pokróccal.

73-ly AKK

60RADA'A 00204